

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ МАРКАЗИ

**ОЛИЙ ТАЪЛИМНИНГ БАКАЛАВРИАТ
БОСҚИЧИДАГИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ
ЛОЙИҲАЛАШ ТУРКУМИДАГИ ФАНЛАР
ДАСТУРИ ВА АДАБИЁТЛАРИНИ
ЯРАТИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСИ
ВА МЕТОДИКАСИ**

Ўқув-услубий қўлланма

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ МАРКАЗИ

МАМАРАЖАБ ТОЖИЕВ

БЎРИ ЗИЯМУҲАМЕДОВ

КАМОЛИДДИН МАМАДАЛИЕВ

ГУЛБАҲОР ОПАЕВА

ОЛИЙ ТАЪЛИМНИНГ БАКАЛАВРИАТ БОСҚИЧИДАГИ
ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИҲАЛАШ ТУРКУМИДАГИ
ФАНЛАР ДАСТУРИ ВА АДАБИЁТЛАРИНИ ЯРАТИШНИНГ
МЕТОДОЛОГИК АСОСИ ВА МЕТОДИКАСИ

Ўқув-услубий қўлланма

Тошкент
“ТАФАККУР-ВО‘СТОНІ”
2013

UQUV-ZALI

УДК: 371.8511517

ББК 74.26

Ўқув-услубий қўлланма педагогика олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари ва талабалари учун мўлжалланган бўлиб, унда умумий ва хусусий методологик асосларга суянган ҳолда ўқув машғулоти лойиҳасини яратиш методикаси ифодаланган. Шунингдек, олий таълимнинг бакалавр босқичидаги “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” турқумидаги фанлар дастури ва ўқув адабиётларини яратишнинг хусусий методологик асослари, “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари ўқув режасига киритилган “Математика ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг мазмуни ҳамда назарий ва амалий машғулотлар лойиҳалари ёритилган.

Ўқув-услубий қўлланма олий таълим тизимида фаолият кўрсатаётган профессор-ўқитувчиларга фан дастури ва ўқув адабиётларини яратишда методологик асос вазифасини бажариб, ўқув машғулотларини миллий педагогик технология ва унинг тамойиллари асосида лойиҳалашда методик йўл-йўриқ вазифасини ўтайди.

Масъул муҳаррир:

Иқтисод фанлари доктори, профессор **Раҳимов Б.Ҳ.**

Техника фанлари доктори, профессор **М.У.Мажидов**нинг умумий таҳрири остида

Тақризчилар:

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги бўлим бошлиғи, педагогика фанлари номзоди, доцент **Ш.Авазов,**

Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълимини ривожлантириш маркази бўлим бошлиғи ўринбосари, физика-математика фанлари номзоди, доцент

Х.Х.Назаров,

Тошкент давлат педагогика университети “Математика ва уни ўқитиш методикаси” кафедраси доценти, педагогика фанлари номзоди **М.Баракаев**

Ўқув-услубий қўлланма Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълимини ривожлантириш маркази Илмий кенгашининг 2013 йил 28 октябрдаги 10/3-сонли Қарори билан нашрга тавсия қилинган.

© М.Тожиёв, Б.Зиямухамедов, К.Мамадалиев, Г.Опаева, 2013

Янгиланган классификатор бўйича олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг такомиллаштирилган, тасдиқланган ҳамда босқичма-босқич татбиқ этилаётган ДТСларининг “Таълим жараёнини ўқув-методик ва ахборот ресурслари билан таъминлаш талаблари”да “Педагогик технология тамойиллари асосида ўқув машғулотларни лойиҳалаш” лозимлиги белгиланган.

“(Математика)¹ ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари Давлат таълим стандартлари

Кириш

Ўзбекистон Республикасининг тараққиёти ва истиқболини таъминлаш иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маданий соҳаларда қатъи ўзгаришлар бўлиши билан боғлиқ. Бундай ўзгаришларда иштирок этиш учун жамиятимиз аъзоларидан махсус ҳамда касбий билимлар, юксак маданият, маънавият ва кенг дунёқараш талаб этилади. Ана шу талаблар асосида рақобатбардош кадрларни тайёрлаш бугунги куннинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Айни пайтда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги «Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорига кўра олий таълим муассасаларида замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларни қўллаш орқали таълим сифатини яхшилаш, янгиланган классификаторга мувофиқ олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг Давлат таълим стандартларини ҳамда унга мос дарсликлар ва ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш масалалари устувор вазифалар қилиб белгиланди.

Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг янгиланган Классификаторида кадрларни тайёрлаш, жаҳон тажрибалари, мамлакат ва жамият манфаатларидан келиб чиққан ҳолда, таълим йўналишлари ва мутахассисликларини тегишли соҳаларга мувофиқлик нуктаи назаридан имкон даражасида унификацияланди ва ушбу Классификаторга мувофиқ бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларининг ДТСлари ва ўқув режалари ишлаб чиқилди. Педагогика таълим соҳасининг янги очилган фанларни ўқитиш методикаси бўйича таълим йўналишлари ва мутахассисликлари Давлат таълим стандартлари асосида амалий кўникмаларга эга бўлган мутахассисларни тайёрлашни такомиллаштириш,

¹ Математика, Физика ва астрономия, Кимё, Биология, География, Тарих, Информатика.

янги таълим йўналишларига киритилган фанлардан дарслик, ўқув қўлланма, ўқув-услubbий мажмуалар мазмунини модернизациялаш ҳамда амалиётга татбиқ этиш чоралари кўрилди.

Янгиланган олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг ДТСлари ва ўқув режалари ишлаб чиқилишида фанларни ўқитишнинг таълимий ва тарбиявий томони билан биргаликда методикасини кучайтирилишига алоҳида эътибор қаратилди. Фанларни ўқитишнинг методик томонини кучайтириш мақсадида, янги очилган ўқитиш методикаси бўйича таълим йўналишлари ва мутахассисликлари Давлат таълим стандартлари жаҳон тажрибалари ва давр талабларидан келиб чиққан ҳолда, таълим йўналишлари ва мутахассисликларини тегишли соҳаларга мувофиқлик нуктаи назаридан имкон даражасида унификацияланиб, педагогика таълим соҳасида янги очилган “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари бўйича ДТС ва ўқув режасига “(Математика)² ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” туркумидаги фанлар киритилди.

Педагогик фаолиятнинг барча соҳаларида, шу жумладан ўқув жараёнини лойиҳалашда, фалсафий асос ҳисобланган давлатнинг таълим-тарбияга қўяётган талаблари билан жамиятни мустақил Ўзбекистон фуқаросининг фазилатлар тизимида билдирган хоҳиши ҳамда диалектика қонунлари ҳамда системали ёндашув тамойилининг қоидалари умумий методологик асос вазифасини бажаради.

Ўқув машғулотини лойиҳалашда умумий методологик асос билан бир қаторда, шу соҳанинг назарий асоси бўлиб ҳисобланган дидактика қонун, қоида ва принциплари, психология ва психоанализ қонунлари ҳамда педагогик технология тамойиллари бу жараёнга хусусий методология бўлиб хизмат қилади.

Амалий асосга замин бўлиб хизмат қилувчи, педагогик фаолият жараёнида ўқув машғулотини олиб бориш йўриқномасини методика дейилса, уни такомиллашган ва замон талабига жавоб берувчи кўринишини педагогик технология дейилмоқда. Сабаби, педагогик технологияда ўқув машғулоти аввалдан лойиҳаланади, унда ўқув машғулоти қатъий бир шаклга келтирилиб, аниқ мақсадга йўналтирилган ва вақти белгиланган модулларга бўлинади, машғулот давомида бериладиган билимлар таянч тушунчалар орқали ифодаланиб, машғулотнинг ҳар бир модулида қўлланиладиган педагогик усуллар, ахборот коммуникация технологиялар ва дидактик материалларнинг ўрни аниқланади ҳамда педагог ва талабаларнинг

ҳаракатлари аввалдан кўрсатилган бўлади, шунингдек, ҳар бир ўқув машғулотининг самарадорлиги қабул қилинган мезон орқали баҳоланади.

Ўқитишнинг педагогик технология усулининг асосида дастурланган таълим, ўқув машғулотини аввалдан лойиҳалаб олиш, модулли ўқитиш, технологик ҳарита каби ноанаънавий ўқитиш усуллари ётади. Педагогик технология тамойиллари асосида аввалдан лойиҳаланиб олиб бориладиган ўқув машғулотининг сифати фақат аъло ёки яхши бўлиши қафолатланган бўлади. Унда ўқув машғулоти қониқарсиз ўтди, ёки ўқув машғулотининг олдига қўйилган мақсадга тўлиқ эришилмади деган гапларга ўрин қолмайди. Унинг устига, юқори даражада ўтилган ўқув машғулотини яна ва яна қайта тиклаш имкони яратилади.

Зеро, расмий таълим-тарбия тизими орқали замон талабига жавоб берувчи баркамол авлодни вояга етказиш қўп жиҳатдан фан ўқитувчиси ва педагогларининг ўқув жараёнини педагогик технология тамойиллари асосида лойиҳалаб, бу лойиҳалардан ўзининг ўқув машғулотларида самарали фойдалана олишларига боғлиқ. Бўлажак ўқитувчига бундай билимларни “Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фани беради.

Педагогик фаолиятни ўзига хос мураккаблиги, замонни унга қўяётган юқори талаби, педагогларни ўқув жараёнини амалга ошириш усулининг замонавийси бўлган педагогик технология тамойиллари асосида ўқув жараёнини лойиҳалаш бўйича берилиши шарт бўлган билимлар юзасидан аниқ маълумотларга эга бўлишлик учун, ушбу методик тавсиянома талабларини бажариш талаб этилади.

Шу талаблардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг “Вазирлик тизимида 2012-2014 йилларга мўлжалланган амалий тадқиқотлар дастурлари” доирасидаги “Педагогик технологияни миллий модели асосида ўқув машғулотларининг лойиҳасини тузиш ва амалиётда қўллаш” мавзусидаги амалий лойиҳа асосида тайёрланган ушбу методик тавсиянома шу мақсадга хизмат қилишга йўналтирилган.

Ўқув-услubbий қўлланманинг кириш, III, IV, хулоса қисми п.ф.д., проф. М.Тожиёв., кириш, I, II қисми ф.ф.д., проф. Б.Зиямуҳаммадов томонидан ёзилган ҳамда ўқув-услubbий қўлланмани шакллантиришда катта илмий ходим-изланувчи К.Мамадалиёв, мустақил тадқиқотчи Г.Опаеваларнинг материаллари эътиборга олинган.

Ушбу ўқув-услubbий қўлланмани тайёрлаш мобайнида бизга ҳам амалий, ҳам ижодий маънода ёрдам кўрсатган фалсафа ф.д., проф. **З.Давранов**, ф.-м.ф.н., доцент **А.Мавлянов** ва **Б.Тошпўлатов**ларга ўз самимий миннатдорчилигимизни изҳор этамиз.

² Математика, Физика ва астрономия, Кимё, Биология, География, Тарих, Информатика.

I. УМУМИЙ МЕТОДОЛОГИЯ

1.1. Ўқув машғулоти лойиҳалашда амал қилинадиган қонун ва қондалар

Ўзбекистонда қабул қилинган “Таълим тўғрисидаги” Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да Давлат таълим стандарти талабларини ҳар бир ўқув фанига алоҳида-алоҳида белгилаб берилганлиги туфайли, ўқув машғулоти лойиҳалаш жараёнида бу методологик асосга дастуриламал сифатида таянилади.

Ўзбекистонда қабул қилинган мазкур ҳужжатлар ҳамда Республика Президентининг ёш авлод фазилатларига қўяётган талабларини инобатга олиб, буюк мутафаккирларни инсон ижтимоий сифатларига қўйган мезонлар тизимидан “Ўқув жараёни лойиҳалаш” туркумидаги фанлар фан дастури ва ўқув адабиётларини яратишда методологик асос сифатида фойдаланилади.

Улар қуйидагилар.

Ақлли ва билимли. Мустақил фикр юритувчи инсонни ақлли дейилади. “Ақлли”нинг луғавий маъноси — мустақил фикр юритмоқ, билмоқ дегани. Шундай экан, киши қанчалик кўп мустақил фикр юритиб, кўп билимга эга бўлса, шунча ақлли ҳисобланади.

Бироқ, инсон мустақил фикр юритмай, бошқалардан эшитганларини, китоблардан ўқиганларини ҳамда устоз муаллимлар айтганларини эсда сақлаб қолиб, шу йўллар билан олинган билимларга амал қилиб юриб талай ютуқларга эришиши мумкин. Бу ҳолда ақл ёрдамчи вазифани бажариб, инсон кўп ҳам интеллектуал кучини сарфламайди. Бундай кишиларни ақлли деб бўлмайди.

Лекин баъзилар, ўқитувчи ва муаллимларнинг айтганларига ва китобларда ёзилганига қаноат қилмай, тайёр андоза(билим)лар турганда, уларга кўр-кўрона амал қилмай, ҳар бир нарсанинг негизига ўзлари мустақил фикр юритиб етиб боришни истайдилар. Бундай кишилар ақлли ҳисобланади. Улар мустақил фикр юритиб, билим эгаллаш жараёнида анчагина ақлий қувват ҳамда вақтларини сарфлайди. Булар бахтли ва эл ҳурматига сазовор кишилардир.

Мустақил фикр юритиб билим эгаллаб, бу билимларни маълум бир тартибда ўзида жамлаб юрганлар кўпгина билимга эга бўлади.

Уларни билимли инсон дейилади. Чин билимли деб, нарса ва ҳодисаларнинг том маъно ва мазмунига тушуниб етиб, уларни ташкил қилувчи қонуниятларини (билимларини) билиб олиб, ўз тафаккурдан ўтказиб, бу билимларни ҳаётида бир неча бор синаб кўриб, сўнг маълум бир тартибда хотирасида сақлаб, улардан амалда фойдалана оладиган кишига нисбатан айтилади.

Жамиятда муносиб ўрин эгаллаш учун, ҳар бир инсон мустақил фикр юритиб, бу билимларни тартиби билан ўзида жамлаб, кўп билимга эга бўлиши ва бу билимларни амалда қўллай олиши лозим.

Имон ва эътиқодли. Имон, бу кишининг бирон-бир нарсага астойдил ишониши. Бу ишонч Тангри таолога нисбатан бўладими ёки бирон-бир шахсга ёхуд қандайдир воқеликка, барибир, инсон шу нарса ёки ҳодисага астойдил ишонса, у ўзида шунга нисбатан имон ҳосил қилган бўлади.

“Эътиқод” тушунчаси луғатлардаги “Ишонч”, яъни “Имон” тушунчаси билан маънодош сифатида кўрсатилгани билан, бу синоним сўзларнинг орасида фарқ бор. Имон, ишониш бўлса, эътиқод шу нарсага ишонган ҳолда унга тўлиқ амал қилишликни билдиради. Имонсиз эътиқод бўлмайди, имондан мақсад, ишонган нарсасига доимо амал қилишлиқдир. Бунда, киши ишонаётган нарсасига ростдан ишонишини амалий ҳаракатлар билан тасдиқлайди, натижада унда шу нарсага имон баробарида эътиқод ҳам ҳосил бўлади.

Барча муқаддас китобларда ишонган нарсасига доимо амал (эътиқод) қилишликка эътибор берилган. Демак, имон ва эътиқод дегани, бирон нарсага чин дилдан ишониш ва унга доимо амал қилиб юришлиқдир.

Ўз юртининг муносиб фарзанди, замон талабига тўлиқ жавоб берувчи инсон бўлишлик учун, албатта, мустақил фикр юритиб билимли, имонли ва эътиқодли бўлишлик талаб этилади.

Меҳр ва муҳаббатли. Меҳр ва муҳаббат деганда, инсонни табиатда мавжуд бўлиб, уни завқлантирган нарсасига майл қўйишидир. Инсоннинг меҳри дунёдаги ҳар қандай нарса ёки ҳодисага тушиши мумкин. Кишининг назари тушиб уни завқлантирган бирон-бир нарса ёки ҳодисани беихтиёр яна кўргиси, уни ҳис қилгиси келиб, унга интилса, демак унинг шу нарса ёки ҳодисага меҳри тушган ҳисобланади. Меҳрнинг юқори даражаси муҳаббатдир.

Меҳр ва муҳаббатга илмий нуқтаи назардан таъриф берар эканмиз, эстетик, руҳий ва истеъмолчилик муҳаббати билан бирга, баркамол кишиларда сўз билан таърифлаб бўлмайдиган илоҳий муҳаббат пайдо бўлади. Аммо, илоҳий муҳаббат ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Бунинг учун инсон ақлли ва дили пок, имонли ва эътиқодли бўлиши керак. Руҳи ва ақли ниҳоятда ривож топган одамларда илоҳий муҳаббат пайдо бўлади.

Синов учун, бу ўткунчи дунёга келган ҳар қандай киши, ўз руҳини пок тутиб, мустақил фикр юритиш орқали билим хазинасига, имон ва эътиқодга ҳамда муҳаббат эгаси бўлиши лозим. Акс ҳолда, бу дунёдан савоблар тўплаб кетиш ўрнига гуноҳлар орттириб кетади.

Ахлоқ ва одобли. “Ахлоқ” ва “Одоб” тушунчалари мазмунан бири-бирига яқин бўлиб, жамиятда эътироф этилган хулк нормасига имон келтириб, уларга эътиқод қилишликни билдиради. Ахлоқ ва одоб – кишининг жамият орасида ўзини қандай тутиши, одамлар билан қай йўсинда муомала қилиши, ўз турмуши, бўш вақтини қандай ташкил этиши, ташқи қиёфаси қандай бўлиши лозимлигига тегишли қоидаларни ўз ичига олади. Ахлоқ ва одоб қоидаларига – тўғри сўзлик, шарм-ҳаё, дилбарлик, камтарлик, хушмуомалалик, озода ва саромжонлик ҳамда бошқа кўпгина ижобий ижтимоий сифатлар киради. Ахлоқ ва одоб таълим-тарбия ва амалий тажриба жараёнида шаклланади ҳамда ривож топади.

Ахлоқ ва одоб муайян жамият ва давр талабидан келиб чиқиб ўзгаришларга учраши, тараққий этиши ёки сўниши мумкин. Ҳар бир халқнинг ёки миллатнинг ўзига хос ахлоқи билан бирга, умумбашарий одоб меъёрлари ҳам бор. Бундай одоб меъёрлари жамиятнинг умумий ривожига самарали таъсир кўрсатади.

Марказий Осиё халқлари одобшунослик соҳасида бой меросга эга. Ахлоқ ва одобга оид фикрлар Қуръони карим ва Ҳадиси шариф, “Авесто” китоби, қадимги турк битиклари ва бошқа ёзма манбаларда ўз ифодасини топган. Булардан ташқари ўрта аср ва замонавий ёзувчи ва шоирлар асарларида ҳамда панднома ва ўғитлар, одобномаларда, халқ педагогикасида, диний-фалсафий рисоаларда ахлоқ ва одоб масаласига кенг ўрин берилган.

Сўзсиз, мустақил фикр юритувчи имон ва эътиқодли, дили муҳаббатга тўла, ибратли ахлоқ ва одобга эга инсон бахт деган неъматга эришган бўлади.

Мулкий муносабатга эга. Ёш авлодда мулкка бўлган тўғри муносабатни шакллантириш учун, бу ишни амалга оширмақчи бўлган кишилар, аввало, “Мулк”, “Мулк шакллари” ва улардан келиб чиқадиган “Мулкий муносабатлар”, “Мулкни хусусийлаштириш”, “Мулкдор”, “Мулкий жиноятлар”, “Мулкий зарар”, “Мулкни хатлаш” каби тушунчалар тўғрисидаги билимларга эга бўлиб, бу билимларни ёш авлодга етказишлари лозим.

Мулк – моддий ва маънавий неъматларнинг алоҳида олинган кишилар ёки юридик шахслар эгалигида бўлишидир. Мулк объекти ер, сув, ер ости бойликлари, корхона, бино, иншоотлар, машина ва ускуналар, тайёр маҳсулот, пул, қимматли қоғозлар, санъат ва адабиёт асарлари, илмий ва техникавий ишланмалар ва бошқалар бўлиши мумкин.

Моддий ва маънавий неъматларни амалда ўзлаштирувчилар, яъни эгалари, мулк субъектлари ҳисобланади. Буларга айрим кишилар, oilалар, жамоалар ва ниҳоятда давлат киради.

Мулкдан амалда фойдаланиб, бундан наф кўриш мулкни тасарруф қилиш ҳисобланади. Бундай тушунчаларни билиб олиб, улардан ҳаётда тўғри фойдаланадиган инсонни мулкий муносабатга эга киши дейилади.

Ёш авлодда мулкий муносабатни тўғри шакллантириш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни сақлашликка, кишилар орасидаги иқтисодий муносабатларни тўғри олиб боришликка, жамиятда обод ва фаровон ҳаётни барпо бўлишлигига хизмат қилади.

Уддабурон ва тадбиркор. Бугунги кунда муҳим ижтимоий сифатлардан бири, бу уддабуронлик ва тадбиркорликдир. Ўсиб келаётган авлодда бу сифатларни шакллантириш шу куннинг асосий вазифаларидан бири бўлиб қолди.

Уддабурон деб, киши ҳар бир ишни тез ўзлаштириб олиб, уни чаққонлик билан амалга ошира олиш қобилиятига айтилади.

Тадбиркор одам деганда, ҳар бир ишнинг кўзини билиб, ўз фаолиятини бошқаларга қараганда юқори натижага эриша олган кишига нисбатан айтилади.

Тадбиркор одам бир вақтнинг ўзида уддабурон бўлиши шарт. Тадбиркорлик фаолияти кишиларнинг таваккал қилиб, мулкий жавобгарлик асосида, қонунчилик доирасида ташаббус билан фаолият кўрсатиши экан, бундай вазифани фақат уддабурон одам

бажара олади. Уддабурон ва тадбиркорлик фаолияти маблағ ва табиий русурслардан оқилона фойдаланиш орқали кўзланган мақсад – фойда ёки тадбиркорлик дароматини олишга қаратилади. Шунинг учун ёш авлодда уддабурон ва тадбиркорлик фазилатини шакллантириш давр талаби.

Меҳнатсевар ва шижоатли. Инсоннинг ўзига ва жамиятга фойда келтирувчи мақсадга мувофиқ ҳаракати, меҳнат дейилишини ҳамма билади. Меҳнат, кишилик ҳаётининг асосий шarti, чунки у туфайли инсониятнинг яшаши учун зарур бўлган моддий ва маънавий неъматлар яратилади. Меҳнат орқали инсон табиатдаги нарсаларни ўзига мослаштириб ўзгартирибгина қолмай, балки ўзи ҳам баркамоллашиб боради, унинг ақлий ва жисмоний қобилиятлари ўсади. Шунинг учун ҳам ёшларда меҳнатсеварлик фазилатини шакллантириш зарур.

Меҳнат тарбияси кишидан ижтимоий фойдали меҳнатга ички эҳтиёж, интизом, ташкилотчилик, ташаббускорлик, ишчанлик, шижоатлилиқ сингари ижтимоий сифатларни шакллантиришга хизмат қилади.

Меҳнат тарбияси фалсафий-педагогик тушунча бўлиб, “Меҳнат таълими”, “Қасбга йўналтириш”, “Политехник таълим” сингари тушунчаларни ўз ичига олади. Болаларга меҳнат тарбиясини беришда боғча, мактаб, коллеж, академик лицей ҳамда олий ўқув юрти каби ижтимоий педагогик муассасалар катта ўрин тутати.

Ёшларни меҳнатсеварликка ўргатишда, уларда, бирон бир ишни бошлаганидан сўнг, уни охирига етказиш ҳиссини ҳам тарбиялаш лозим. Чунки, киши меҳнатсевар бўлса-ю, бошлаган ишини охирига етказмаса ёки шу ишни сусткашлиқ билан чўзиб амалга оширса, ундай меҳнатнинг фойдасидан зарари кўпроқ бўлиши мумкин. Меҳнатсеварлик фақат шиддатлилиқ фазилати билан уйғунлиқда амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир.

Ҳуқуқий ва экологик маданият. Ҳозирги даврда ўсиб келаётган авлоднинг ҳуқуқий ва экологик маданияти жамиятимиз тараққиётида муҳим. Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастури” қабул қилинган.

Ушбу дастурда таъкидланганидек, юксак ҳуқуқий маданият демократик жамият пойдевори ҳамда давлат ҳуқуқий тизимини етуклигининг ифодасидир. У жамиятдаги турли ҳаётий жараёнларга фаол таъсир кўрсатувчи фуқаролар, барча ижтимоий гуруҳларнинг жипслашувига кўмаклашувчи, жамиятнинг яхлитли-

ли ҳамда батартиблигини таъминловчи ва мустақкамловчи омилдир. Қонунни ҳурмат қилиш, ҳуқуқий демократик жамиятнинг сиёсий ва ҳуқуқий тизимларининг самарали фаолият кўрсатишининг асосий талабларидан бири ҳисобланади.

Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданият деганда, кишилардаги ҳуқуқий билимлар йиғиндиси, ҳуқуқий саводхонлик даражаси, уларнинг қонунларга бўлган ҳурмати, ҳуқуқий нормаларни ижро этиш, ҳаётга татбиқ эта олиш даражаси, ҳуқуқбузарликларга нисбатан муросасиз бўлиш, қонунларга итоаткорлик, фаоллик, ташаббускорлик даражаси тушунилади. Ушбу ўринда, муҳтарам Президентимизнинг қуйидаги сўзларини келтириш ўринли: “... ҳуқуқий маданият савияси қабул қилинган қонунлар сони билан эмас, балки ушбу қонунларнинг барча даражаларда ижро этилиши билан белгиланади. Ушбу муҳим ишда одамларда қонунларга ва норматив ҳужжатларга нисбатан чуқур ҳурмат ҳиссини тарбиялаш алоҳида аҳамиятга эгадир. Зеро ҳуқуқий нормалар одамлар онгига сингган ва улар орқали амал қилган тақдирдагина яшайди ва рўёбга чиқади”[5].

Маълумки, атрофдаги табиат унсурлари бир-бирлари билан узвий боғланган ҳамда доимо ўзаро алоқада ва таъсирда. Улар унсурлар ўртасида муттасил равишда рўй бериб турадиган модда ва энергия алмашинуви оқибатида ҳосил бўлади ва табиатнинг бир бутунлигини таъминлайди. Табиат унсурларининг ўртасидаги бундай ўзаро таъсир ва алоқалар узоқ геологик даврлар мобайнида ривожланиб, турли ҳудудларда турли экосистема (экомажму)-ларнинг шаклланишига олиб келган. Экомажмуларда модда ва энергиянинг кириб келиши билан чиқиб кетиши ўртасида динамик мувозанат юзага келган. Бу экомажмуни сифат жиҳатдан маълум бир ҳолатда узоқ муддат мавжуд бўлиб туришини таъминлайди.

Экомажмулар ҳаётига инсоннинг ҳаддан зиёд аралашуви, бу системадаги мувозанатнинг бузилишига ва экологик муаммоларни келиб чиқишига олиб келади. Табиий экомажмулар бузилиш жараёнида шу мажмунинг унсури ва биосферанинг таркибий қисми бўлган инсон ҳам жабр кўради.

Ёшларимиз тарбиясида, биз учун биринчи бўлган масала, бу ёш авлодни экологик маданиятини шакллантириш ва экологик фаол кишиларга айлантириш. Экологик фаол кишилар деганда, экология ва табиатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича қабул қилинган қонунларни билиб олиб, уларга доимо амал қилиб юришлиқ ҳамда

бу қонунлар бузилган жойда, бу ходисага мурасасиз бўлишлик тушунилади.

Соғлом ва эзгу ниятли. Соғлик, инсон ижтимоий моҳиятининг ажралмас қисми бўлиб, унинг ижобий ижтимоий сифатларидан, яъни фазилатларидан биридир. Мутлақо соғ киши деб, ҳам жисмонан, ҳам руҳий, ҳам ақлий жиҳатдан саломат бўлган кишига нисбатан айтилади. Демакки, чин саломат одамнинг руҳи баққуват, ақли расо, танаси эса яхши ривожланган бўлиши шарт.

Жисмоний саломат одам, ўз танасининг эгаси бўлади. Яъни, у барча аъзоларини ўзига бўйсундириб, истаган жисмоний иш ва машқларни бажара олади.

Ақл тарбияси билим эгаллаш билан амалга оширилиши муносабати билан, инсон доимо билим олиш жараёнида бўлмоғи лозим. Бу ишда ҳал қилувчи ролни инсон ўйнайди. Ҳеч қандай ота-она, ёру биродар ҳамда ўқитувчи ва мураббийлар, киши миясини “Ёриб”, ақлини чарҳлаб, ичига билим солиб қўймайди. Бу ишни фақат инсон ўзи бажаради, қолган барча одамлар унга йўл кўрсатиши ва билим эгаллаши учун ёрдам бериши мумкин ҳолос. Ақлини ривожлантириб бориш, юксак билим ва малакаларга эга бўлиш фақат кишининг ўзига, саъйи-ҳаракатига боғлиқ.

Руҳий саломатлик, кишининг ҳаёт-момотида етакчи ўрин эгаллайди. Руҳий саломат деганда, кишининг қилган ниятлари ва олдига қўйган мақсадлари тушунилади. Руҳий саломат бўлишлик учун, ҳар бир ишни бошлашдан олдин, тўғри ният қилиш талаб этилади. Тўғри ният қилди деганда, фақат эзгу ният тушунилади. Эзгу ниятнинг заминиди таъма ётмайди. Фалон ишни қилсам бойиб кетардим ёки шу ишни қилсам менга анча фойда бўларди каби ниятлар таъмагарлик ҳисобланади. Муайян ишни қилсам халққа ёрдамим тегар эди ёки бу ишимдан фалончига катта наф тегар эди дейишлик эзгу ният ҳисобланади. Афсуски, кўп кишилар фақат ўзини фойдасини кўзлаб ният қилади. Бундай ниятлар илоҳий кучлар томонидан ижобат қилинмайди. Қилинган тақдирда ҳам, кишига бойлик ва фаровонлик олиб келсада, унинг тинч ва бахтли ҳаётини кафолатламайди.

Миллий ғурурга эга ва ватанпарвар. Ёш авлодда миллий ғурурни шакллантириш учун, аввалом бор, уларда инсоний ғурурни ривожлантириш зарур. Чунки, миллий ғурур фақат инсоний ғурур заминиди шаклланади ва ривожланади.

Инсоний ғурур кишида ёшлигидан ўз-ўзидан шакллана бошлайди, фақат уни сўндирмаслик керак. Болани мустақил фикр юритиб, мустақил равишда бирон бир ишни бажаришга ўргатиш, ундаги инсоний ғурурни ривожлантиради. Болалардаги инсоний ғурурни сусайтирмасдан, уларга кўпроқ мустақил фикр юритишга ва мустақил равишда ишларни бажаришга имкон яратиш орқали, бу ғурурни озуклантириб туриш лозим. Маълум бир вақт ўтганидан кейин, бу инсоний ғурур кишининг маънавияти (ҳаёт тарзи)га айланиб, унда миллий ғурурни пайдо бўлишига замин таёрлайди.

Ёшларда миллий ғурурни шакллантириш учун, уларга ўзи тугилиб ўсган миллий ҳудуднинг тили, урф-одати, маънавий ва маданий меросини билдириш керак бўлади. Шунда болалар вужудида шу миллат вакили эканлигидан мамнунлик ҳисси пайдо бўлиб, секин аста у ҳис миллий ғурурга айланади.

Демак, кишининг миллий ғурури бор деганда, ўзидаги инсоний ғурур заминиди, яшаб келаётган ҳудуд туб ҳалқининг урф-одатлари, анъаналари ҳамда маданий ва маънавий меросини яхши билган ҳолда, шу миллатга мансуб эканлигидан мамнун бўлиб, шу ҳолатдан фахрланадиган ва миллати ривожига фаол қатнашадиган кишига нисбатан айтилади.

Аммо, миллий ғурур фазилатига, манфий нисбат бериб, уни мақтанчоқликка ва ундан ҳам даҳшатлиси миллатчиликка айлантириб юбормаслик керак. Миллий ғурур фазилат бўлса, миллатчилик иллатдир.

Ватанпарварлик – кишиларнинг она-юртига, ўз ватанига маҳаббати ва садоқатини ифодаладиган тушунча. Ўз ватанига, халқига бўлган муҳаббат, миллий эътиқод туйғулари инсонга хос хусусият бўлиб, у ватаннинг шуҳрати ҳамда қудратини мустаҳкамлашга қаратилган аниқ ишларда намоён бўлади.

Миллий ғурур фазилати, одамга табиатан берилган инсоний ғурур ва миллат тўғрисидаги билимлар негизиди шаклланса, ўта мураккаб ижтимоий ҳодиса бўлган ватанпарварлик туйғусини инсоннинг онгига сингдириш ва шу руҳда тарбиялаш талаб этилади.

Бугунги кунда ватанпарварлик алоҳида таълимий кадрият сифатида намоён бўлмоқда. Ватанпарварлик тарбиясини таълимнинг турли босқичларида амалга оширишда ўқитувчи ва мураббийлар билан бир қаторда, ота-она, оммавий ахборот

воситалари, бадий адабиётлар муҳим восита бўлиб хизмат қилиши илмий асосланган.

Толерант ва инсонпарвар. Толерантликнинг луғавий маъноси, сабр-тоқат деган тушунчани билдиради. Мазмунан уни бағрикенглик деса ҳам бўлади. Толерантлик – бағрикенглик: ўзгаларнинг турмуш тарзи, хулқ-атвори, одатлари, ҳис-туйғулари, фикр-мулоҳазалари, ғоялари ва эътиқодларига тоқатли бўлиш. Ҳозирги дунёда толерантлик ўта муҳим аҳамият касб этмоқда. Иқтисодиётнинг глобаллашуви ва янада интеграллашуви, мобиллашуви, коммуникацияларнинг тез ривожланиши, кенг миқёсли аҳолини кўчиб юриши, миллатлараро никоҳлар жамиятда толерантлик тамойилини аҳамиятини кучайтиради.

Толерантлик – жаҳондаги турли миллат ва ирқларга ҳамда динларга мансуб кишиларнинг халқаро бирдамлиги, уларнинг бир-бирини тушунишлари ва ўзаро ишончининг заминиди ҳосил бўлади. Жаҳондаги барча миллат ва эллатларнинг маънавият, қадрият ва маданиятлари, билим ва технологияларнинг ўзаро сингиб боришининг асосидир. Чунки, ҳар қандай маданият ўзаро таъсир ва алоқаларсиз ривожланмайди. Ўзаро алоқалар аҳамиятини инкор қиладиган шахс ва давлатлар умумий тараққиётдан орқада қолиб инкирозга юз тутаяди.

Инсонпарварлик – инсоннинг қадри, эркинлиги, бахт-саодати, тенг ҳуқуқлиги тўғрисида, инсонийликнинг барча тамойилларини юзага чиқариш учун шарт-шароитлар яратиб бериш ҳақида ғамхўрлик қилишни ифодалайди. Инсонпарварлик, одамларга меҳр-муҳаббат билан муносабатда бўлиш, уларни ҳурмат қилиш, инсоннинг моддий фаровонлигини юксалтириш ва кишиларда юксак маънавий фазилатларни ривожлантиришга ғамхўрлик қилиш демакдир. Унга кўра, дунёда қимматли нарса инсондир, бутун мавжудот, борлиқ, унинг бахт-саодатига хизмат қилиши лозим. Инсон тақдири, халқ манфаатлари, мамлакат кишилари ва жаҳондаги барча инсонлар ҳақида ғамхўрлик инсонпарварликнинг асосий ғоясидир.

Кўриб турганимиздек, инсонпарварлик бориб толерантликка тақалар экан. Толерантлик ва инсонпарварлик бир бутун нарсанинг икки томонини ифодалайди.

Мард ва жасур. Инсоннинг жозибадор ва ижобий ижтимоий сифатларидан бири, бу мардлик ва жасурлик. Бу икки тушунча бири-бирини тақозо этиб, бири-бирини тўлдиреди.

“Мардлик” тушунчаси уч-тўрт маънода ишлатилиб, бири жасурликни англатиб, “Мард йигитни майдонда кўр” майлида тушуниш бўлса, иккинчиси, саҳийликни билдиради, учинчиси эса тўғрисиқликни.

Мард кишининг дили пок, нияти фақат эзгуликдир. Шунинг учун ҳам, унинг қўли очик ва саҳий бўлади. Билими кўп, ўзи ақлли, нияти фақат яхшилик, сўзи чин ва қўли очик одам ҳеч нарсадан кўркмайди. Чунки, кишидаги кўрқоқлик туйғуси, унинг билимсизлиги, зикналиги ва қилиб қўйган гуноҳлари эвазига пайдо бўлади.

Мардлик ва жасурлик инсон шахсини улуғлайди, унга бошқа яхши фазилатларни шакллантириб, юксалтиришга кўмаклашади.

Мард ва жасур одамни тарбиялаб етиштириш учун, бу фазилатнинг зидди бўлган – кўрқоқлик, зикналик, очкўзлик, ёлгончилик, сўзида турмаслик каби салбий ижтимоий сифатлардан болаларни сақлаш керак. Гарчи, бундай иллатлар болаларда пайдо бўлиб қолган бўлса, жуда эҳтиёткорлик билан уларни бундай қусурлардан тозалаш лозим.

Сабр-қаноатли ва саховатли. Бу фазилат юқори ижтимоий сифатлардан бири бўлиб, киши кулфатга учраб, унга азоб-мусибатлар келиб, дилини ғам босганда, уларга чидашни, тоқат қилишни ва бор нарсага қаноат қилишни тақозо қилади. Унга омад кулиб боққан чоғда кулфатли кунларни эслаб, зикналик қилмай, борини бошқалар билан баҳам кўришни англатади.

Юқорида айтилгандек, инсон бошқа махлуқотлардан мақсад сари қиладиган ҳаракатлари билан ажралади. Кўплар, мақсадга тезроқ етиб бориш илинжида сабр-тоқат қилмай талай хатоликларга йўл қўяди. Мақсадга тезроқ етиб бориш истаги яхши, аммо, мақсадга етиш жараёнининг ўзини тадрижий ривож тезлиги бўлишлигини унутмаслик жоиз. Мақсадга етишиш учун, унинг вақти-соатига амал қилиш керак бўлади. Бунинг учун эса сабр-тоқат қилиш лозим.

Саховат деган фазилат, инсондаги барча ижобий ижтимоий сифатларни мужассамлаштирувчи олий даражадаги фазилатдир. Бундай фазилатни тўла-тўқис эгаллаган, инсон такомил босқичининг юқори даражаси – баркамолликка эришган ҳисобланади.

Тўлиқ саховатли инсон деганда, бутун сайи-ҳаракатларини фақат халқ фаровонлиги йўлида олиб борадиган инсон тушунилади.

Бирок, бундай фазилатнинг элементлари кўпчиликда учрайди. Бундай саховатлилик элементларини ёшларда ривожлантириб, уларни тўлиқ саховат эгаси бўлишлигига эришиш лозим. Тўла саховатли инсон тўлиқ бахтга эришган ҳисобланади.

Саховатли фазилатига тўлиқ эришиши учун киши сабр-қаноатли бўлишлигини унутмаслик лозим.

1.2. Диалектика қонунлари билан системали ёндашув тамойилининг қоидалари

Педагогик фаолиятни, шу жумладан ўқув жараёнини лойиҳалаш ишини, амалга оширишда умумий методологик асослардан бири, яъни фалсафий асоснинг бир қисми, диалектика қонунлари билан системали ёндашув тамойилининг қоидалари ҳисобланади.

Биламизки, диалектиканинг асосий қонунларига – “Қарама-қарши томонлар бирлиги ва кураши”, “Миқдорни сифатга ва сифатни миқдорга ўтиш қонуни” ҳамда “Инкорни инкор қонуни” киради. Бу қонунлар, коинотнинг барча нарса ва ҳодисаларида, шу жумладан ўқув жараёнида ҳам ўзини намоён қилади. Булар дунёни ҳаракатда келтирувчи ва уни мувозанатда ушлаб турувчи қонуниятлар бўлиб, уларни инкор қилиб бўлмайди.

Диалектиканинг уч асосий қонунини ўқув машғулотларини лойиҳалаш жараёнида ишлашини кўриб чиқадиган бўлсак, аввалом бор, лойиҳаланаётган таълим-тарбия жараёнини кўз олдимизга келтиришимиз керак бўлади. Таълим-тарбия жараёни бир бутунлик бўлгани ҳолда, икки қарама-қарши “Таълим берувчи” ва “Таълим олувчи” деган томонлардан, бошқача айтганда қарама-қарши кучлардан ташкил топганлигини кўрамиз. Ҳақиқатдан ҳам, таълим бериш, бу таълим олиш эмас, таълим олиш эса, таълим беришнинг зидди ҳисобланади. Булар қутбий қарама қарши кучлардир. Диалектика қонунига биноан улар бир вақтнинг ўзида бир-бирига интилади ва бир-биридан қочади. Уларнинг орасида ўзаро тортилиш билан бир вақтда, бири биридан қочиш ҳам мавжуд. Ўқув машғулотини лойиҳасини тузганда, диалектиканинг бу қонунини ҳисобга олмасак, лойиҳа қоидагидек бўлмайди ва ўқув жараёнини амалга оширишда қийинчиликларни туғдиради.

Диалектиканинг иккинчи қонуни, “Миқдорни сифатга ўтиш” қонуни бўлиб, у ҳам ўқув машғулотини лойиҳалаш жараёнида

кўзда тутилиши шарт. Қарама-қарши томонлардан бири бўлган “Таълим берувчи” қарши томон “Таълим олувчига”, берилаётган билим моҳиятини очиб, қизиқтириб, тушунтириши пайтида, “Таълим олувчи”, уни қабул қилгиси келмай, педагогга ботинан қарши туради. Ўқув жараёнини нормал ҳолатга келтириш ва қарши турган кучнинг майиллигини ўзининг фойдасига ҳал бўлиши учун миқдор йиғилиб сифатга ўтиши шарт. Унинг учун берилаётган билимларни тарбияланувчига бир неча бор такрорлаш лозим бўлади. Илмий тадқиқодлар шуни кўрсатдики, бериладиган билим таълим олувчининг мия қобиғида ўз аксини топиши учун уни камида 4 – 5 маротаба, мураккаб мавзуларни ўтганда 8 – 9 маротаба такрорлаш лозим экан. Шундагина миқдор сифатга ўтиб, талабалардаги “Билмаслик” ҳолати “Билди” ҳолати билан алмашинади, миқдор сифатга ўтади.

Миқдор сифатга ўтиш жараёнида диалектиканинг учинчи қонуни ҳам ишлай бошлайди, яъни, “Инкорни инкор қонуни” ишга тушади, талабалар ўзларидаги “Билими йўқ” ҳолатини инкор қилиб, “Билимли” деган сифатга эга бўладилар.

Ҳар қандай фаолиятнинг фалсафий асосларидан яна бири дунёни илмий тушунишдир. Дунёни илмий нуқтаи назардан тушуниш деганда, табиат ҳамда жамиятдаги бизга маълум бўлган қонуниятларни синтезлаш асосида дунёни англаш тушунилади.

Дунёни илмий тушуниш заминиди оламни фалсафий концепцияси билан табиий ва ижтимоий фанлардаги кашф қилинган қонуниятлар ётади. Фалсафанинг шу кундаги асосий концепциясини, синергетик дунёқарашдан келиб чиқувчи бутун борлиққа система (мажму) сифатида ёндашув тамойили ташкил қилади.

Ҳозирги замонда дунёни илмий тушуниши, ташкилий жиҳатдан умумий белгиларга эга турли объектларнинг ҳар турли мажму гуруҳларига бирлаштиришни кўзда тутати.

У бутун олам тадрижий ривож маҳсули эканини исботлади. Бу фикр XX аср ўрталарига келибгина тўлалигича англаб етилди. У Ньютон физикасини асосий ғоясига зид бўлиб, механик физикага асосланган дунёқарашни тубдан ўзгартиришга замин тайёрлади.

Физик космологиянинг шу кундаги тараққиёт босқичи, таркиби жиҳатидан хилма-хил, йирик масштабли ва мураккаб коинотнинг пайдо бўлиш сценариясини кўз олдимизга келтириб, шу кунга қадар бўлган тараққиёт босқичларини тушунтириб беришга

йўналтирилган. У галлактиканинг пайдо бўлиш ва ривожланиш механизмларини очиб берибгина қолмай, юлдузлар, планеталар ва ҳаётнинг пайдо бўлиш сирларини ҳам илмий асосда кўрсатиб бериш имконига эга бўлди.

Эволюцион ғоя ҳозирги замон астрофизика ва космологиянинг қон-қонига сингиб кетди. Ривожланиш тамойили шу замоннинг илғор табиатшунослигининг асосини ташкил қилиб, одамлар дунёқарашини шакллантиришда етакчи ўрин тутди.

Айнан, астрофизика ва космология коинот эволюция натижасида бунёд бўлганини исботлаб берди. Греклит, кейинчалик Кант ва бошқалар илғари сурган, коинотни ўзгариб туруви бир бутунлик (мажму) сифатида тасаввур қилиш ҳозирги замон дунё илмий манзарасининг асосини ташкил қилади.

Умуман, системали ёндашувнинг қадимги илм-фан ва фалсафада мавжуд эканини ҳам кўрса бўлади. Бутун борлиқ қандайдир, ўзаро боғлиқ бўлган қисмлардан ташкил топганлигини Платон, Фаробий, Ибн Сино ва бошқа алломалар фикрларида учратиш мумкин. Мавлоно Жалолиддин Румий ҳам оламнинг заррадан коинот қадар вобасталиги, бир-бири билан тортилиб туришини айтган.

Бироқ, XIX – XX аср олимлари нарса ва ҳодисаларга анъанавий тасниф беришдан нарига ўтолмадилар. Фақат XX асрнинг 50 - йилларига келиб, ўрганилаётган объектга ўзаро функционал боғлиқ бўлган қисмлардан ташкил топган бир бутунлик сифатида қарайдиган бўлишди.

Объектив борлиққа чексиз кўп, содда ва мураккаб, катта ва кичик, жонли ва жонсиз, тикланувчи ва тикланмайдиган ва ҳақозо хусусиятларга эга бўлган мажмулар сифатида идрок қилиш шу фан тараққиётининг маҳсулидир. Нарса ва ҳодисаларга мажму сифатида ёндашиш ривожлана бориб, қисқа вақт ичида ўзининг хусусий қонуниятларига, атама ва тушунчаларига эга бўла бошлади. Мажмулар назарияси жуда ҳам тараққий этган назария бўлиб, ўз қонуниятларига, қоида ва категориал аппаратига ҳамда махсус фикр юритиш услубига эга. **Система деганда, ўзаро функционал алоқадорликда бўлиб, бир бутунликни ташкил қилувчи қисмлар бирикмаси тушунилади.**

Ҳар қандай мажму икки ва ундан ортик қисмлардан ташкил топган бўлиб, айти вақтда, ўзи ҳам ўзидан бир поғона юқори бўлган мажмуга қисм бўлиб киради. Унинг қисмлари ҳам бир

поғона пастдаги мажмулар ҳисобланиб, улар ҳам, ўз навбатида, бир неча қисмлардан иборат бўлади. Бу ҳодиса чексиз ва чекли давом этиши мумкин. Табиий мажмулар чексиз поғоналардан иборат бўлиб, техник мажмуларнинг поғонадорлиги чекли бўлади.

Муайян нарса ёки ҳодисани ҳақиқий мажму эканини аниқлаш учун, мажмуни ташкил қилувчи бирон қисмини хусусиятини ўзгартириб кўриш керак. Мажмулар назарияси (теория систем) бўйича, мажмуни ташкил қилувчи қисмлардан бирининг хусусияти ўзгарса, бошқа қисмларининг ҳамда бутун мажмунинг хусусияти ҳам қонуний равишда ўзгаришга учраса, уни функционал алоқадорлик дейилади. Мажмулар замон ва маконда мавжуд бўлиб, вақт ўтиши ва макон ўзгариши билан мажмунинг баъзи бир хусусиятлари ҳам ўзгаради. Мажмунинг ҳар бири ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, бир-биридан шу хусусиятлар йиғиндиси билан ажралиб туради. Мажмунинг хусусияти фақат бошқа мажмулар билан алоқаларда намоён бўлади. Алоқадорлик деб, мажму хусусиятини пайдо қилувчи узвийликка айтилади. Боғлиқлик эса, фақат уларнинг намоён бўлишидир. Ҳар қандай боғлиқлик замирида алоқадорлик ётавермайди. Янги хусусиятни яратувчи алоқадорлик функция дейилади. Функциялар орқали мажмулар ҳолати аниқланади, мажму ҳолатини кетма-кет намоён бўлиши жараён дейилади.

Мажмулар ўз асослари, яъни функционал алоқадорликлар проекциясининг шаклига қараб, бир қатор гуруҳларга ажралади. Уларга: тартибли ва тартибсиз; тезликка эга ва суст; икки қарама-қарши ва кўптомонлама; нуқтавий ва тизимли; тикланувчан ва тикланмайдиган; оддий ва мураккаб; марказлашган ва марказлашмаган; бир ва кўп поғонали ва ҳақозо.

Мажмулар назарияси бўйича яна мажмулар ҳолатига ва бошқа хусусиятларига қараб бир неча гуруҳларга ажралади.

Ҳар бир ишда мажмулар назариясидан келиб чиқиб ишни бажариш “Мажму ёндашув тамойили”га амал қилиш дейилади.

Мажмулар назариясидан келиб чиқиб бажарилган иш бир неча ўн баробар осонлашади. Баъзи мураккаб ишларни, мажму ёндашув тамойилини қўлламай бажариб бўлмайди.

Таълим-тарбия фаолияти ўта мураккаб бўлганлиги туфайли, мажму ёндашув тамойилидан фойдаланмай, уни талаб даражасида бажариб бўлмайди.

Ўқув машғулоти лойиҳалаш жараёнида мажму ёндашув тамойилининг қуйидаги қоидаларига риоя қилиш лозим.

Мажму ёндашув тамойилининг асосий қоидаларидан бири, ўрганилаётган нарсга ёки ҳодисани, ўзаро функционал боғлиқликда бўлган қисмлардан ташкил топган бир бутунлик сифатида англаш.

Мажму ёндашув тамойилининг навбатдаги қоидаси иерархияга асосланган поғонадорлик. Бу дегани, ҳар қандай мажму, уни ташкил қилувчи ва ўзаро функционал алоқадорликда бўлган қисмлари, бир поғона пастда турган мажмулардан ташкил топган бўла туриб, ўз навбатида, ўзлари бир поғона юқори турган мажмуга қисм бўлиб хизмат қилади. Юқорида айтганимиздек, бу жараён чекли ёки чексиз бўлиши мумкин. Ўқув жараёни лойиҳалашда поғоналарни чалкаштирмаслик лозим ва гап қайси поғонадаги мажму устида бораётганини англаб туриб лойиҳани амалга ошириш керак.

Мажму ёндашув тамойилининг кейинги қоидаси, мажмуни ташкил қилувчи қисмларнинг ҳар бири ўз поғонасидаги мажму қисмлари билан баробар бошқа мажмулар билан ҳам алоқада бўла оладилар.

Мажму ёндашув тамойилида бундай қоидалар анчагина бўлиб, биз фақат ўқув жараёни лойиҳалашда амал қилиниши шарт бўлган асосий қоидаларни санаб ўтдик холос.

Демак, мажму ёндашув тамойилидан келиб чиқадиган бўлсак, ўқув машғулоти яхлит бир бутунлик сифатида идрок қилиш лозим. Ўқув машғулоти таълим ва тарбиянинг асосий шакли, у муайян миқдордаги доимий талабалар таркиби билан қатъий тартибда уюштирилган ва аниқ мақсадга йўналтирилган дидактик тадбир ҳисобланади.

Ўқув жараёни функционал боғлиқликда бўлган қисмлардан ташкил топганлик ҳолатини кўз олдимизга келтирадиган бўлсак, ўқув жараёни амалга ошириш учун, аввалам бор, **талабалар** бўлиши шарт. Бу ўқув машғулоти биринчи таркибий қисми. Иккинчидан, ўқув машғулоти олиб бориш учун ўқитувчи ёки **педагог** бўлиши лозим. Бу ўқув машғулоти иккинчи ажралмас қисми. Шу билан бир қаторда, ўқув машғулоти амалга ошириш учун аудитория ва ундаги жиҳозлар ҳамда турли ахборот-коммуникация технологиялар бўлиши талаб этилади. Бу ўқув машғулоти учинчи **техник воситалар** деган қисми. Педагог томонидан ўқув машғулоти олиб бориши учун намунавий ва

инчи дастур, тақвимий режа, дарс лойиҳаси, ўқув методик қўлланмалар ва бошқа **меъёрий ҳужжатлар** керак бўлади. Бу ўқув машғулоти тўртинчи қисми. Шулар билан бир қаторда ўқув машғулоти албатта маълум бир **методика** асосида олиб борилади. Бизнинг мисолда, **бу педагогик технология**. Бу ўқув машғулоти бешинчи таркибий қисми. Шу бешта қисмлар, ўзаро функционал алоқадорликка киришгандагина ўқув машғулоти амалга ошириш исбот талаб қилинмайдиган ҳақиқат. Ўқув машғулоти жараёни лойиҳалашда буни эътиборга олиш шарт.

II. ХУСУСИЙ МЕТОДОЛОГИЯ

2.1. Дидактиканинг қонун қоида ва принциплари билан психология ва психоанализ қоидалари

Дидактика – таълим назарияси тушунчасини англатади. Таълим назарияси таълим – тарбия жараёнида амал қилиниши лозим бўлган қонун, қоида, принциплар, таълим усуллари, таълим – тарбия шакллари ва педагогикадаги асосий тушунчаларни ишлаб чиқишни ўз бўйига олади.

Дидактика ўқитишнинг умумий қонун ва қонунлиятларини аниқлаб бериши билан бирга, ҳар бир ўқув фанининг ўқитиш методикаси, шу жумладан таълим технологияси учун хусусий методологик асос вазифасини ўтайди.

Таълим қонунлари тўғрисида гап борганда, кўпгина хорижий мамлакатларда қабул қилинган, америкалик Торндайк мактаби аниқлаган қонунларни эслатиб ўтишликни жоиз деб билдик. Бу мактабнинг асосий ғояларини Олий ва ўрта махсус ва касб-хунар таълимини ривожлантириш марказида чуқур илмий таҳлил қилиниб, бизнинг шароитга мос келиши аниқланди.

Ўзаро боғлиқлик қонуни – таълим-тарбия жараёнида иккита рухий ҳаракатларнинг ўзаро боғлиқликдаги ривожланиш қонуни. Бу қонун бўйича таълим-тарбия жараёни таълим берувчи ва таълим олувчи руҳининг бир йўналишда ҳаракатини тақозо этади.

Машқ қонуни – бу қонун бўйича эгалланган билимни кўникма, сўнг малакага айлантириш учун, машқ қанчалик тез бўлса, қайтар реакция ҳам шунчалик тез бўлиб, билим эгалланиши ҳам тез ўтади, уни хотирада узок муддат сақланиши ҳам таъминланади.

Интенсивлик қонуни – бу қонун бўйича, машқлар жавоби қанчалик интенсив равишда бўлса, у шунчалик тез ўзлаштирилади.

Ассимиляция қонуни – ҳар бир янги “Туртки” қайтар реакцияни вужудга келтиради. Шунинг учун эгалланган билимларни қайтариб туриш йўли билан “Туртиб” туриш лозим бўлади.

Нативавий қонун – реакция ижобий бўлса, билим мустаҳкамланади, агар салбий бўлса, хотира уни ўчириб ташлайди.

Дидактика қоидаларига – “Оддийдан мураккабга”, “Умумийдан хусусийга ва яна хусусийдан умумийга”, “Фанлараро боғлиқлик” каби қоидалар киради.

Дидактика принцип(тамойил)лари. Кўп асрлик изланишлар ва баҳс-мунозаралар натижасида педагогикада қуйидаги ўқув жараёнини амалга ошириш принциплари ишлаб чиқилган:

Онглилиқ ва фаоллиқ – эгалланиши шарт бўлган билимларни талабалар оғли равишда ва фаол қатнашиб эгаллашликларини англатади. Бунда, билимни оғли эгаллайман деганлар, ўзлари фаол фикр юритиб эгаллашлари кўзда тутилади. Фаол фикр юритиб билимнинг мазмунига кириб борса, уни оғли эгаллаган бўлади.

Кўргазмалилик – “Юз маротаба эшитгандан бир маротаба кўрган яхши” тамойилидан келиб чиқиб, билимни беришда ва уни эгаллашда турли кўргазма қуроллардан фойдаланишни тушунмоқ лозим.

Тизимлилиқ ва мунтазамлиқ – талабаларга билимни маълум бир тизимда ва узлуксиз равишда беришни ва бу билимни талабалар томонидан узлуксиз равишда эгалланишини тақозо этади.

Мустаҳкамлиқ – билимни тушунарли тилда қайта ва қайта такрорлаш йўли билан берилишини ифодалайди.

Тушунарлилиқ – билимни ҳаммага тушунарли ва ҳаммабоп қилиб узатиш ва бу билимни қабул қилиш жараёнини билдиради.

Илмийлиқ – билимни талабаларга аввалдан уларда мавжуд билимлардан келиб чиққан ҳолда, давр талаблари янги нуқтаи назаридан ва мантикий боғлиқликда бериш ҳисобланади.

Назария ва амалиёт бирлиги – талабаларга, назарий ўқув машғулоти жараёнида, билимни узатиб беришда бу билимларни амалиётда ишлашини кўрсатиб, амалий машғулотларни олиб боришда, назарий машғулотда берилган билимларни эслатиб, улардан келиб чиққан ҳолда олиб боришликни тақозо этади.

Ўқув машғулотини лойиҳалашда дидактика қонун, қоида ва тамойиллари билан бир қаторда ёш психологияси ва психоанализ қоидалари хусусий методологик асос вазифани бажаради.

Ўқув жараёнида ёш психологиясини, эътиборга олиш лозим бўлган қоидалари қуйидагилар:

Таълим олувчининг феъл-атворини инобатга олиш қоидаси. Талабанинг феъл-атворини билиб, маълум вазиятда ўзини қандай тутишини ва унинг ҳатти – ҳаракатини аввалдан билиб олиб, уни тўғри йўналтириш лозимлигини эътиборга олиш.

Таълим олувчилар билан таълим берувчи орасидаги ёши, дунёкараши, маълумоти ва жинси орасидаги тафовутни ҳисобга олиш.

Таълим олувчилар руҳиятидаги жараёнларни жадал суръатлар билан кечишини инобатга олиш.

Таълим олувчиларда шаклланиб қолган ижтимоий нуқсонларни ўрганиб чиқиб, уларни бартараф этиш йўлларини излаб топиш ва уни ўқув машғулоти лойиҳасини тузганда инобатга олиш.

Таълим олувчининг ўз оиласида тутган ўрнини ўрганиб чиқиб, унга таълимий ва тарбиявий таъсир этиш жараёнида буни инобатга олиш.

Таълим олувчилар руҳиятида доимо мустақилликка интилишини англаб, шунга яраша унга таълимий ва тарбиявий таъсир кўрсатишни кўзда тутиш.

Талабаларнинг жинсини ва жинсий тараққиётида кечадиган жараёнларни англаб, шунга яраша уларга таъсир кўрсатишни аввалдан режалаштириш.

Ўқув жараёнида ёш психологияси қонун қоидалари билан бир вақтда психоанализ фанининг қонун ва қоидаларига ҳам амал қилиш лозим. Уларнинг асосийлари қуйидагилар:

Инсон биопсихологик тараққиётига таъсир этувчи учта “У” деб номланган табиий кучларни шунингдек, кишини ўраб турган ва “Улар” деб номланган ижтимоий муҳит кучини ҳамда “Мен” деб аталувчи киши ирсий бирликлари ва ақли натижасида шаклланиб қолган кучларни эътиборга олиш. Учта табиий кучларнинг биринчиси, яшаш учун кураш асосида кечадиган, биологик эҳтиёжни қондириш мақсадида озиқ-овқат топишга вужудда ишлаб чиқиладиган қувват; иккинчиси, ташқи ҳавф-хатардан сақланиш учун вужудда ишлаб чиқиладиган қувват; учинчиси, насл қолдириш учун танада ишлаб чиқиладиган қувват. Бу қувватлар ўзаро узвий боғлиқ бўлиб, бирига бўлган эҳтиёж камайиши, бошқа қувватларни кучайишига олиб келади.

Психоанализ фанининг асосчиси Зигмунд Фрейд қуйидаги фикрни башорат қилган. Унинг фикрича, иқтисодий томондан ривожланган мамлакатларда озиқ-овқатни топишга ва ташқи ҳавф-хатарни бартараф этишга вужудда доим бир миқдорда ишлаб чиқадиган қувватни ишлатилиши камайиши натижасида, бу қувват насл қолдириш, яъни шахвоний қувватга айланиб, жамиятда,

аниққас ёшларда шахватга мойиллик ортиб боради. Ҳаётда бу фикр ўз тасдиғини топди. Талабалардаги бу мойилликни ҳисобга олиш зарур.

Кишининг ҳулқ – атворига кучли таъсир этувчи кучлардан яна бири бу ижтимоий муҳит кучи. Бу дегани, одамни ўраб турган оила, кўча-кўй, ўқув муассасаси ва умуман жамиятда ўрнатилган қонун ва қоидалар ҳамда урф ва одатлар йиғиндисининг таъсир кучидир. Тарбияланувчига булар кучли таъсир кўрсатади. Ўқув жараёнини лойиҳалашда ва бу лойиҳа асосида ўқув машғулотини амалга оширишда бу кучларни эътиборга олмай бўлмайди.

Кишининг ҳатти – ҳаракатига таъсир этувчи кучлардан яна бири бу, кишининг ҳар бир ҳужайрасида мавжуд ирсий бирликлардаги ахборотлар билан ўзида йиғилган билимлар ҳисобланади. Ўқув машғулотида лойиҳасини тузишда ва шу асосда ўқув машғулотини олиб боришда бу кучлар таъсири инобатга олинаши шарт.

2.2. Педагогик технология тамойиллари

Педагогик технологиянинг миллий инновацион модели орқали ўқув машғулоти лойиҳаси, қуйидаги ўзаро узвий боғлиқ бўлган тамойилларга асосланиб тузилади.

Биринчиси, ўқув машғулоти лойиҳасини аввалдан тузиб олиш. Бунда, таълим – тарбия жараёни ҳажм ва мазмуни жиҳатидан иерархияга асосланган – “Энг катта”, “Катта”, “Ўрта” ва “Кичик” деган модулларга бўлиниб, бу модулларнинг олдида қўйилган таълимий ва тарбиявий мақсадлари ҳамда уларга ажратилган вақт белгиланиб, ҳар бир ўқув машғулоти ичидаги кичик модуллар орқали бериладиган билимлар орасидан таянч тушунчалар аниқланиб, бу билимларни талабаларга қайси машғулоти типини орқали берилиши ва ҳар бир кичик модулларда қўлланиладиган педагогик усуллар, ахборот-коммуникация технология ва дидактик материалларнинг тури ҳамда қўлланиш жойлари кўрсатиб берилади.

Иккинчиси, мажму ёндашув тамойилини қўллаш. Таълим-тарбия жараёнини лойиҳалашда ва бу лойиҳаларни амалиётда қўллашда, албатта, синергетиканинг “Мажму ёндашув” тамойилининг барча қонун-қоидаларига амал қилинади. Чунки педагогик технология мажмулар назариясидан келиб чиқиб яратилган.

Учинчиси, дидактиканинг қонун, қоида ва принципларига амал қилиш. Ўқув машғулоти лойиҳалашда ва шу лойиҳа бўйича таълим-тарбияни амалга оширишда, дидактиканинг барча принциплари ва қонун-қоидаларидан келиб чиқилади.

Тўртинчиси, ўқув машғулоти мажмуининг барча таркибий қисмларини ўзаро функционал боғлиқликда кўриш. Ўқув машғулотнинг лойиҳаси тузилганда, бу жараёнда иштирок этадиган барча элементларни — “Модулларнинг мақсадлари ва уларга ажратилган вақт”, “Билимлар тизими ва улар ичидаги таянч тушунчалар”, “Дарс тури ва типи”, “Педагогик услублар”, “Ахборот-коммуникация технологиялар” ва “Дидактик материаллар”нинг ўзаро узвий боғлиқликда кўрилади.

Бешинчиси, талабалар билимларни мустақил равишда эгаллашларига урғу бериш. Таълим-тарбия жараёнини лойиҳалашда ва уни амалда қўллашда, талабалар эгаллаши шарт бўлган билимларни, ўзлари мустақил равишда топишга ҳаракат қилинади.

Олтинчиси, талабалар билимларни англаб етишлари, хотирада сақлашлари ва амалда қўллай олишлари. Ўқув машғулот лойиҳасини тузишда ва тузилган лойиҳа асосида ўқув машғулоти амалга ошириш жараёнида, талабалар берилаётган билимларнинг туб моҳиятини англашлари, хотирада сақлашлари ва амалиётда қўллай олишларини бир вақтнинг ўзида олиб боришликка эришилади.

Еттинчиси, мақсадларнинг натижалари феъллар шаклида бўлиши. Ўқув машғулот лойиҳасини тузганда, муайян ўқув машғулотининг ҳар бир микро модулида талабаларнинг бажарадиган иш ҳаракатлари кўрсатилади.

Саккизинчиси, микро модуллар ичидан таянч тушунчаларни ажратиш. Кичик модуллар орқали бериладиган билимлар ичидан таянч тушунчалар аниқланиб, улар асосида талабалар билимларни эгаллаганлик даражасини аниқлаш учун назорат саволлари тузилади ва назоратнинг тури белгиланади.

Тўққизинчиси, ўқув машғулотларининг якунида, талабаларнинг билимларни эгаллаганлик даражасини аниқлаш. Муайян ўқув машғулоти учун қабул қилинган баҳолаш тури ва мезонларидан келиб чиққан ҳолда, барча талабаларнинг билимларни эгаллаш даражаси аниқланади.

2.3. Методологик асосларга суянган ҳолда ўқув машғулоти лойиҳасини яратиш методикаси

Ўқув фанининг умумий жадвалларини тузиш

Муайян фаннинг ўқув машғулоти лойиҳаларини яратиш учун **биринчи навбатда**, ушбу фан олдига қўйилган мақсадларни ифода этувчи, жадваллар тузилади, Бу иш қуйидагича амалга оширилади.

Биринчи қилинадиган иш, фанинг ўқув дастурини қўлга олиб, уни юқори иерахия поғонадаги “Энг катта модул” деб қабул қилинади. Сунгра, фаннинг олдига қўйилган умумий таълимий ва тарбиявий мақсадлари белгиланиб, жадвал шаклига келтирилади. Уни жадвал биринчи деб қўйилади. Фаннинг умумий мақсадлари, шу фан учун ишлаб чиқилган таълим стандарти ва жамиятни фуқаролар ижтимоий сифатларига қўйган талабларига жавоб бериши шарт.

Ўқув фанининг умумий мақсадларини аниқлашда, юқорида кўрсатилган умумий ва хусусий методологик асосларга суянилади. Бу жараён қуйидагича амалга оширилади.

Биринчидан, юқорида қайд қилинган, давлат ва жамиятнинг таълим тизимига қўйган талабларини ҳамда диалектика ва мажму ёндашув тамойилининг қонун ва қоидаларини, қоғозга йирик ҳарфлар билан тушириб, тепасига умумий методологик асос деб ёзиб қўйилади.

Иккинчидан, дидактика қонун, қоида ва принципларини ҳамда ёш психологияси ва психоанализ қоидаларини ҳамда педагогик технология тамойилларини иккинчи бир қоғозга тушуриб қўйилади.

Ўқув машғулот лойиҳасини тузишда, бу икки қоғозни олдимизга тик қилиб қўйиб, ўқув фанининг умумий мақсадларини шакллантиришда, биринчи қоғозга қараб туриб, қўйилаётган бу мақсад давлат ва жамият педагоглар олдига қўйган талабларига жавоб берадими ва бу мақсад дидактика билан мажму ёндашув тамойилининг қонун ва қоидаларидан келиб чиқадими? Шунини аниқлаш керак. Шунингдек иккинчи қоғозга қараб туриб, қўйилаётган мақсад дидактика қонун, қоида ва принципларидан келиб чиқиб, ёш психологияси ва психоанализ қоидаларига жавоб берадими?, деган саволларни қўйиб туриб, шакллантириладиган мақсадларни, уларга мослаштирилади.

Иккинчи қилинадиган иш, шу фан, яъни энг катта модул ичидаги билимларнинг мантикий боғлиқлиги ва фикрни тугалланганлигидан келиб чиқиб, ўқув материални катта бўлақларга

бўлиб чиқилади ва уларнинг **“Катта модул”** деб номланади. Шундан сўнг, ҳар бир катта модулнинг мақсадлари белгиланади, уларга ажратилган соатларни кўрсатиб, жадвал шаклига келтирилади. Уни жадвал иккинчи деб қўйилади. Катта модуллар мақсадлари энг катта модулдаги мақсадлардан келиб чиқиб, уларга мос тушиши шарт. Ҳар бир катта модулларга ажратилган соатлар йиғиндиси, шу фанга берилган соатларнинг умумий сонига тенг бўлиши керак. Катта модулларнинг мақсадларини шакллантиришда ҳам, юқорида айтилгандек, умумий ва хусусий методологик асослар тушурилган қоғозларга қараб ва улардан келиб чиқиб, мақсадлар белгиланади.

Учинчи қилинадиган иш, ҳар бир катта модул ичидан мантиқан боғлиқ бўлган, шу билан баробар, ҳажм жиҳатидан бир жуфт соатлик ўқув машғулотни орқали талабаларга етказилиши лозим бўлган билимлар ажратилади ва уларга **“Ўрта модул”** деб ном берилиб, уларнинг ҳам таълимий ва тарбиявий мақсадлари кўрсатилади ва жадвал шаклига келтирилади. Уни жадвал учинчи деб қўйилади. Ҳар бир ўрта модулнинг мақсадларини белгилашда, юқоридагидек умумий ва хусусий методологиялар ёзилган қоғоздан кўзни узмай туриб, бу иш бажарилади.

Иккинчи навбатда, ҳар бир жуфт соатлик ўқув машғулотининг, яъни ўрта модулнинг хусусий жадваллари тузилади. Бу иш қуйидагича амалга оширилади.

Биринчи қилинадиган иш, бир жуфт соатлик ўқув машғулотни, яъни ўрта модулни, ундаги бериладиган билимларнинг мантикий боғлиқлиги ва фикрни тугаланганлигини инобатга олиб, бир нечта **“Кичик”** модулларга бўлинади. Сўнг, юқорида қўйилган умумий мақсадлардан келиб чиқиб, ҳар бир микро модул олдига қўйилган хусусий таълимий ва тарбиявий мақсадлари белгиланади ва ҳар бир кичик модулга ажратиладиган вақт кўрсатилади. Шундан сўнг, шу кичик модул якунида талабалар бажариши шарт бўлган иш ҳаракатлар аниқланади. Иш ҳаракатларни белгилашда, педагогик технология тамойилларидан фойдаланилади.

Иккинчи қилинадиган иш, ҳар бир ўрта модуллар орқали бериладиган билимлар ичидан таянч тушунчаларни ажратиб, улар асосида талабалар билим ва қўникмаларини баҳолаш учун назорат саволлари тузилади ва баҳолашнинг тури ва мезонлари аниқланади. Бунда дидактиканинг қонун ва қоидаларидан келиб чиқилади.

Учинчи қилинадиган иш, ўқув машғулотининг ҳар бир кичик модулида қўлланиладиган машғулотнинг тури ва типи белгилаб

қилинади. Ўқув машғулотининг тури ва типини қўлланилган илова 1 дан олинади.

Тўртинчи қилинадиган иш, ҳар бир кичик модулда қўлланиладиган педагогик усул ва услублар кўрсатилади.

Бешинчи қилинадиган иш, муайян ўқув муассасасида мавжуд ахборот-коммуникация технологиялардан келиб чиқиб, ҳар бир кичик модулдаги ўқув машғулотини амалга оширишда қўлланиладиган ахборот-коммуникация технология ва дидактик материаллар кўрсатилади.

Учинчи навбатда, ушбу ўқув машғулотни лойиҳасини тузишнинг хусусий жадвалларида кўрсатилган тартиб бўйича, ўқув машғулотни жараёнини амалга оширишнинг сценарийси ёзилади. Унда ҳар бир ўрта модулда бериладиган билимлар бирма-бир ифодаланиб, уларни таълим олувчиларга етказишда қўлланиладиган дарс типи, педагогик усуллар, ахборот-коммуникация технология ва дидактик материаллар кўрсатилади.

Сценарий матнини ёзишда юқоридаги иккита қоғозга ёзилган қонун ва қоидаларга амал қилинади.

Матнда, семиз ва курсив ҳарфлар билан ажратилган жойлари талабалар ёзиб олишлари учун тавсия қилинади.

Сценарий педагог ва талаба диалоги майлида амалга оширилади.

Қуйида, олий таълимнинг бакалавр босқичида ўтиладиган **“Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш”** ўқув фанини мазмуни ва битта назарий ўқув машғулотининг умумий, хусусий жадваллари билан машғулотнинг сценарийси, **мисол тарикасида**, келтирилган бўлиб, булардан фанларни ўқитиш методикаси таълим йўналишларида киритилган ўқув жараёнини лойиҳалаш фанларининг фан дастури, ўқув адабиётларини яратишда методологик асос сифатида фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

III. “(МАТЕМАТИКА) ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИХАЛАШ” ТУРКУМИДАГИ ФАНЛАРНИНГ МАЗМУНИ

Намуна

БИРИНЧИ КАТТА МОДУЛЬ

1. Ўқитиш жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни, илмий асосланган таърифи

Биринчи ўрта модул – назарий машғулот

1.1. МАВЗУ: Ўқув жараёнини технологиялаштиришнинг зарурлиги ва педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифи

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишларининг янгиланган классификаторга киритилишининг зарурлиги. Фанлар ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамияти. Педагогик технология моҳияти ва истикболлари. Жамият тараққиёти ва эркин фикрловчи шахс. Ўқув жараёнини технологиялаштиришнинг ижтимоий зарурияти ва ўқув жараёнини лойиҳалаш асоси бўлган педагогик технологияни таълим амалиётига жорий этишнинг долзарблиги ҳамда унга юклатилган вазифалар. Таълим технологиясининг шаклланиш босқичлари ва самарали жорий этиш йўллари. Жаҳондаги дидактик тизимлар ва уларнинг шарҳи. Я.А.Коменский ва И.Г.Пестолоций дидактик тизимларидаги асосий ғоялар, уларнинг ўзаро ўхшашлик ва фарқли томонлари. АҚШ олимлари илгари сурган “Янги дидактика”нинг асосий ғоялари ва таълим-тарбия жараёнини технологиялаштириш зарурлигининг шарт-шароитлари ва педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифи.

1 Кичик модул

1.1.1. Талабалар билан танишиш ва уларни мазкур ўқув предметини ўрганиш жараёнида амал қилишлари лозим бўлган тартиб ва қоидалар билан таништириб, конспект дафтарларининг биринчи бетига ёздириб қўйиш.

2 Кичик модул

1.1.2. Ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамияти.

3 Кичик модул

1.1.3. Я.А.Коменский ва И.Г.Пестолоцийларнинг дидактик тизимларидаги асосий ғоялар, уларнинг ўзаро ўхшашлик ва фарқли томонлари.

4 Кичик модул

1.1.4. АҚШ олимлари илгари сурган “Янги дидактика”нинг асосий ғоялари ва таълим-тарбия жараёнини технологиялаштириш зарурлигининг шарт-шароитлари ва педагогик технологиянинг таркибий қисми бўлган “(Математик) ўқув жараёнини лойиҳалаш” фанига юклатилган вазифалар.

5 Кичик модул

1.1.5. Педагогик технологияга шу кунгача берилган таърифлар асосида тузилган илмий асосланган таърифи ва уларда ўқув жараёнини лойиҳалаш асос эканлиги.

6 Кичик модул

1.1.6. Ўқув машғулотида хулоса ясаб, талабаларнинг билимларни эгаллаганлик даражасини аниқлаш ва уйда мустақил таълим жараёнида бажариладиган ишларни белгилаб бериш.

Иккинчи ўрта модул – амалий машғулот

1.2. МАВЗУ: Жаҳондаги дидактик тизимларнинг асосийларини қисқача таҳлили ва таълим жараёнини технологиялаштиришнинг зарурлиги ҳамда педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифи

1 Кичик модул

1.2.1. Амалий машғулотни ташкил қилиб, аввалги ўқув машғулотда мустақил таълим учун берилган вазифаларни текшириш йўли билан, талабалар томонидан эгалланган билимларни эслаб туриб мустаҳкамлаш.

2 Кичик модул

1.2.2. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг мақсади ва предмети ва фанлар ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамияти.

3 Кичик модул

1.2.3. Я.А.Коменский ва И.Г.Пестолоцийларнинг дидактик тизимларидаги асосий ғоялар, уларнинг ўзаро ўхшашлик ва фарқли томонлари.

4 Кичик модул

1.2.4. Америка олимлари яратган “Янги дидактика”нинг асосий ғоялари ва таълим-тарбия жараёнини технологиялаштиришнинг зарурлиги ва педагогик технологиянинг олдига қўйилган вазифалар.

5 Кичик модул

1.2.5. Педагогик технологияга шу кунгача берилган таърифлар асосида тузилган илмий асосланган таърифи ва уларда ўқув жараёнини лойиҳалаш асос эканлиги.

6 Кичик модул

1.2.6. Амалий машғулоти хулосалаб, талабалар эгаллаган билимларни қўникмаларига айлантирганлик даражасини баҳолаш

ИККИНЧИ КАТТА МОДУЛ

2. Педагогик технология ва унинг таркибий қисми бўлган ўқитиш жараёнини лойиҳалашнинг методологик асослари

Биринчи ўрта модул – назарий машғулоти

2.1. МАВЗУ: Атроф олам унсурларини ўзаро узвий боғлиқ ҳолдаги система сифатида идрок қилиш ва умум системалар назарияси ҳамда таълим-тарбия жараёнини система сифатида кўриш

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

Таълимни модернизация қилиш масаласининг долзарблиги ва педагогик технология ғоясининг вужудга келиши ҳамда квантлар назарияси ва синергетика; атроф олам унсурларига система сифатида ёндашиш ва умум системалар назарияси ва системали ёндашув тамойили; таълим-тарбия соҳасида системали ёндашув.

1 Кичик модул

2.1.1. Ўқув жараёнини ташкил қилиш ва аввалги машғулотларда эгалланган билимларни эслаш ҳамда янги “2 Катта модул” бошланганлигини эълон қилиш.

2 Кичик модул

2.1.1. Квант назарияси ва синергетика, унинг таълим жараёнидаги ўрни ва аҳамияти.

3 Кичик модул

2.1.3. Атроф олам элементларига система сифатида ёндашиш ва умум системалар назарияси.

4 Кичик модул

2.1.4. Таълим-тарбия жараёнида системали ёндашув.

5 Кичик модул

2.1.5. Ўқув машғулотида яқун ясаб, талабалар билимларини эгаллаганлик даражасини аниқлаш ва мустақил таълим саволларини белгилаш.

Иккинчи ўрта модул – назарий машғулоти

2.2. МАВЗУ: Таълим – тарбия соҳасида системали ёндашув тамойилини қўллаш

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

Таълим-тарбия жараёнини бир бутунлик, яъни йирик бир система сифатида идрок қилиб, уни ташкил қилувчи ва ўзаро функционал боғлиқликда бўлган қисмларини аниқлаш. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини катта система, яъни катта модул сифатида кўриб, уни ташкил қилувчи ва ўзаро функционал боғлиқликда бўлган қисмларини катта модул (система) деб идрок қилиш. Ҳар бир катта модул ичидан бир жуфт соатлик машғулоти – ўрта модулларни ажратиш. Ҳар бир ўрта модуллар ичида кичик модулларни ажратиш. Ўқув жараёнини бирламчи асоси бўлган “Ўқув машғулоти”ни система сифатида англаш.

1 Кичик модул

2.2.1. Ўқув машғулотини ташкил қилиш ва аввалги машғулотда мустақил таълим учун берилган саволлар ечимини текшириш орқали ўтган машғулотда эгалланган билимларни эслаш.

2 Кичик модул

2.2.2. Таълим-тарбия жараёнини бир бутунлик, яъни йирик бир система сифатида идрок қилиб, уни ташкил қилувчи ва ўзаро функционал боғлиқликда бўлган қисмларини аниқлаш.

3 Кичик модул

2.2.3. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини катта система, яъни катта модул сифатида кўриб, уни ташкил қилувчи ва ўзаро функционал боғлиқликда бўлган қисмларини катта модул (система) деб идрок қилиш.

4 Кичик модул

2.2.4. Ҳар бир катта модул ичидан бир жуфт соатлик машғулоти – ўрта модулларни ажратиш.

5 Кичик модул

2.2.5. Ҳар бир ўрта модуллар ичида кичик модулларни ажратиш.

6 Кичик модул

2.2.6. Ўқув жараёнини бирламчи асоси бўлган “(Математика) ўқув машғулоти”ни система сифатида англаш.

7 Кичик модул

2.2.7. Ўқув машғулотида яқун ясаб, талабаларнинг билимларни эгаллаганлик даражасини баҳолаш ва мустақил таълимнинг вазифаларини белгилаш.

Учинчи ўрта модуль – амалий машғулот

2.3. МАВЗУ: Педагогик технологиянинг таркибий қисми бўлган ўқитиш жараёнини лойиҳалашнинг методологик асослари

1 Кичик модуль

2.3.1. Амалий машғулотни ташкил қилиш ва аввалги икки ўқув машғулотига эгалланган билимларни савол-жавоб орқали эслаш.

2 Кичик модуль

2.3.2. Таълим-тарбия жараёнига система ёндашув тамойилини қўллаш.

3 Кичик модуль

2.3.3. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини модульларга ажратишда система ёндашув тамойилидан фойдаланиш.

4 Кичик модуль

2.3.4. Ўқув жараёнини бирламчи асоси бўлган битта ўқув машғулотида система сифатида англаш.

5 Кичик модуль

2.3.5. Амалий машғулотга яқун ясаб, талабалар билими ва кўникмаларини кўрсатувчи рейтинг балларини чиқариш.

УЧИНЧИ КАТТА МОДУЛЬ

3. Педагогик технология ва унинг тамойиллари асосида ўқув жараёнини лойиҳалашнинг назарий асослари

Биринчи ўрта модуль – назарий машғулот

3.1. МАВЗУ: Ўқитувчилик соҳасида фаолият кўрсатаётган педагогиканинг фаолият турлари, уларнинг объектлари, предметлари, мақсадлари ва бажарадиган вазифалари

Ушбу ўрта модульда ечиладиган масалалар

Педагогика илмининг тадқиқод объекти, предмети, мақсади ва ечилиши шарт бўлган масалалари. Ўқитувчилик соҳасида фаолият кўрсатаётган педагогиканинг фаолият турлари, “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фани объекти, предмети, мақсад ва вазифалари. Фанлар ўқув машғулотларини лойиҳаларини тузишда педагог-ўқитувчиларнинг вазифалари.

1 Кичик модуль

3.1.1. Ўқув машғулотида ташкил қилиш, янги “3 Катта модуль”ни бошланганлигини эълон қилиш ва ҳар қандай фаолиятнинг

нўналтирган объекти, предмети, мақсади ва бажарилиши шарт бўлган масалалари бўлишлигини тушунтириш.

2 Кичик модуль

3.1.2. Педагогика илмининг тадқиқод объекти, предмети, мақсади ва ечилиши шарт бўлган масалалари.

3 Кичик модуль

3.1.3. Ўқитувчилик соҳасида фаолият кўрсатаётган педагогиканинг фаолият турлари.

4 Кичик модуль

3.1.4. Фанлар ўқув машғулотларни лойиҳаларини тузишда педагог-ўқитувчиларнинг вазифалари.

5 Кичик модуль

3.1.5. Ўқув машғулотида яқун ясаб, талабаларнинг билимларни эгаллаганлик даражасини аниқлаш ва мустақил таълим саволларини бериш.

Иккинчи ўрта модуль – назарий машғулот

“(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг тадқиқод объекти, предмети, мақсад ва вазифалари

Педагогик технология илмининг тадқиқод объекти ва предмети. Педагогик технология илмининг тадқиқод ўтказишдан мақсади ва ечилиши шарт бўлган масалалари. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фанининг фаолият объекти, предмети, мақсад ва вазифалари.

1 Кичик модуль

3.2.1. Ўқув машғулотида ташкил қилиш ва талабалардан аввалги машғулотда мустақил таълим учун берилган саволларга жавоб олиш.

2 Кичик модуль

3.2.2. Педагогик технология илмининг тадқиқод объекти ва предмети.

3 Кичик модуль

3.2.3. Педагогик технология фани илмининг тадқиқод ўтказишдан мақсади ва ечилиши шарт бўлган масалалари.

4 Кичик модуль

3.2.4. Педагогик технологиянинг таркибий қисми бўлган “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг объекти, предмети, мақсад ва вазифалари.

3.2.5. Ўқув машғулотида яқун ясаб, талабалар мустақил таълими учун саволларни бериш.

Учинчи ўрта модул – амалий машғулот

3.3. МАВЗУ: “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг тадқиқод объекти, предмети, мақсад ва вазифалари

1 Кичик модул

3.3.1. Амалий машғулотни ташкил қилиш ва аввалги ўқув машғулотида мустақил таълим учун берилган саволларга жавоблар олиш орқали ўтган ўқув машғулотида эгалланган билимларни эслаш.

2 Кичик модул

3.3.2. “Педагогик технология” илмининг тадқиқод объекти, предмети, мақсад ва вазифалари.

3 Кичик модул

3.3.3. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг объекти, предмети, мақсад ва вазифалари.

4 Кичик модул

3.3.4. Амалий машғулотга яқун ясаб, талабалар билимларни эгаллаб кўникмаларига айлантирганлик даражасини кўрсатувчи рейтинг балларини аниқлаш.

Тўртинчи ўрта модул – назарий машғулот

3.4. МАВЗУ: Ўқув жараёнини лойиҳалашга асоси бўлган педагогик технология тамойиллари

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

Ўқув ва амалий машғулотларни лойиҳалашда ва улардан амалиётда фойдаланишда доимо системалар назариясининг қоидаларига амал қилиш тамойилларидан фойдаланиш. Хусусан, “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанларнинг назарий ва амалий машғулотларининг лойиҳасини тузишда ва улардан амалиётда фойдаланишда дидактиканинг қонунлари, принциплари ва қоидаларига амал қилиш; назарий ва амалий машғулотлар жараёнида иштирок этувчи барча унсурларни ўзаро узвий боғлиқ ҳолда кўриш; математика ўқув жараёнини лойиҳалашда ва ундан амалиётда фойдаланишда талабаларнинг билимларини мустақил топишларига урғу бериш.

1 Кичик модул

3.4.1. Ўқув машғулотини ташкил қилиб, янги мавзунини эълон қилиш ва унинг моҳиятини тушунтириш.

2 Кичик модул

3.4.2. Назарий ва амалий машғулотларни лойиҳалашда ва улардан амалиётда фойдаланишда доимо системалар назариясининг қоидаларига амал қилиш тамойили.

3 Кичик модул

3.4.3. “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар назарий ва амалий машғулотларини лойиҳасини тузишда ва улардан амалиётда фойдаланишда дидактиканинг қонунлари, принциплари ва қоидаларига амал қилиш тамойили.

4 Кичик модул

3.4.4. Назарий ва амалий машғулотлар жараёнида иштирок этувчи барча унсурларини ўзаро узвий боғлиқ ҳолда кўриш тамойили.

5 Кичик модул

3.4.5. Ўқув жараёнини лойиҳалашда ва ундан амалиётда фойдаланишда талабалар билимларни мустақил топишларига урғу бериш тамойили.

6 Кичик модул

3.4.6. Ўқув машғулотида яқун ясаб, талабалар мустақил таълими учун вазифаларни бериш.

Бешинчи ўрта модул – амалий машғулот

3.5 МАВЗУ: Ўқув жараёнини лойиҳалаш асоси бўлган педагогик технология тамойилларини амалда синаш

1 Кичик модул

3.5.1. Амалий машғулотни ташкил қилиб, аввалги назарий машғулотда мустақил таълим учун берилган вазифаларни текшириш орқали, ўқув машғулотида эгалланган билимларни эслаш орқали уларни мустаҳкамлаш.

2 Кичик модул

3.5.2. Назарий ва амалий машғулотларни лойиҳалашда ва улардан амалиётда фойдаланишда системалар назариясининг қоидаларига риоя қилиш.

3 Кичик модул

3.5.3. Ўқув ва амалий машғулотларнинг лойиҳасини тузишда ва улардан амалиётда фойдаланганда дидактиканинг қонунлари, принциплари ва қоидаларига амал қилиш.

4 Кичик модул

3.5.4. Ўқув ва амалий машғулотлар жараёнида иштирок этувчи барча унсурларни ўзаро узвий боғлиқ ҳолда кўриш.

5 Кичик модул

3.5.5. Ўқув машғулоти лойиҳасини тузишда ва улардан амалиётда фойдаланишда талабаларнинг билимларни мустақил топишларига урғу бериш.

6 Кичик модул

3.5.6. Амалий машғулоти яқунлаб, талабаларнинг билимларни кўникмаларига айлантирганлик даражасини баҳолаш.

Олтинчи ўрта модул – назарий машғулоти

3.6. МАВЗУ: Ўқув жараёнини лойиҳалаш асоси бўлган педагогик технология тамойиллари

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

Талабаларнинг билимларни эгаллашлари, хотирасида сақлашлари ва амалда қўллай олишларини бир вақтнинг ўзида олиб бориш тамойили. Машғулотларнинг якуни феъллар шаклида бўлишлик тамойили. Ҳар бир машғулоти учун баҳолаш тури ва мезонларини белгилаб, машғулотлар якунида талабалар билимларни эгаллаганлик ва кўникмаларига айлантирганлик даражасини баҳолаш тамойили.

1 Кичик модул

3.6.1. Ўқув машғулоти ташкил қилиб, авалги ўқув машғулотида талабаларга мустақил таълим учун берилган саволларга жавоб олиш.

2 Кичик модул

3.6.2. Талабаларнинг билимларни эгаллашлари, хотирасида сақлашлари ва амалда қўллай олишларини бир вақтнинг ўзида олиб бориш тамойили.

3 Кичик модул

3.6.3. Машғулотларнинг якуни феъллар шаклида бўлишлик тамойили.

4 Кичик модул

3.6.4. Ҳар бир машғулоти учун баҳолаш тури ва мезонларини белгилаб, машғулотлар якунида талабалар билимларни эгаллаганлик ва кўникмаларга айлантирганлик даражасини баҳолаш тамойили.

5 Кичик модул

3.6.5. Ўқув машғулотига яқун ясаб, мустақил таълим учун педагогик технологиянинг етти тамойилини чуқур ўрганиб келишликларини айтиш.

Еттинчи ўрта модул – амалий машғулоти

3.7. МАВЗУ: Ўқув жараёнини лойиҳалаш асоси бўлган педагогик технология тамойиллари

1 Кичик модул

3.7.1. Амалий машғулоти ташкил қилиб, талабалардан аввалги ўқув машғулотида мустақил таълим учун берилган вазифаларни бажарилишини текшириш йўли билан эгалланган билимларни эслаш.

2 Кичик модул

3.7.2. Ўқув жараёнини лойиҳалашда ва улардан амалиётда фойдаланишда талабаларнинг билимларни эгаллашлари, хотирасида сақлашлари ва амалда қўллай олишларини бир вақтнинг ўзида олиб бориш.

3 Кичик модул

3.7.3. Ҳар бир машғулоти якуни феъллар шаклида бўлиши.

4 Кичик модул

3.7.4. Ҳар бир машғулоти учун баҳолаш тури ва мезонларини белгилаб, машғулотлар якунида талабалар билимларни эгаллаганлик ва уларни кўникмасига айлантирганлик даражасини баҳолаш.

5 Кичик модул

3.7.5. Амалий машғулоти яқунлаб, талабаларнинг билимларни эгаллаганлик ва уларни кўникмаларига айлантириб улгурганлик даражасини баҳолаш.

Саккизинчи ўрта модул – назарий машғулоти

3.8. МАВЗУ: Педагогик технология тамойиллари асосида ўқув машғулотларни лойиҳалашда амалга ошириладиган вазифалар

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

Ўқув фанини бир бутун – “Энг катта модул” деб қабул қилиб, ундаги ўқув материални ҳажми ва мазмунини тугалланганлигидан келиб чиқиб, “Катта”, “Ўрта” ва “Кичик” модулларга ажратиш ва уларнинг мақсадларини белгилаш. Ҳар бир кичик модул ичидан таянч тушунчаларни аниқлаб, улар асосида назорат саволларини тузиш ва талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини белгилаш. Ҳар бир кичик модулда қўлланиладиган дарс тури ва типини ҳамда бу модуллар орқали берилиши режалаштирилган билимларни эгаллашда қўлланиладиган педагогик услубларни белгилаш. Ҳар бир кичик модулда қўлланиши зарур бўлган ахборот технология турлари ва дидактик материалларни

қўлланиш жойларини белгилаб қўйиш. Ўқув машғулотини сценарийсини ёзиш.

1 Кичик модуль

3.8.1. Ўқув машғулотини ташкил қилиб, уни лойиҳасини тузиш жараёнида амал қилиниши лозим бўлган педагогик технология қоидалари ва дидактиканинг қонун, принцип ва қоидаларини эслаш.

2 Кичик модуль

3.8.2. Ўқув фанини бир бутун – “Энг катта модуль” деб қабул қилиб, ундаги ўқув материални ҳажми ва мазмунини тугалланганлигидан келиб чиқиб, “Катта”, “Ўрта” ва “Кичик” модулларга ажратиш ва уларнинг мақсадларини белгилаш.

3 Кичик модуль

3.8.3. Ҳар бир кичик модуль ичидан таянч тушунчаларни аниқлаб, улар асосида назорат саволларини тузиш ва талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини белгилаш.

4 Кичик модуль

3.8.4. Ҳар бир кичик модульда қўлланиладиган дарс тури ва типини ҳамда бу модуллар орқали берилиши режалаштирилган билимларни эгаллашда қўлланиладиган педагогик услубларни белгилаш.

5 Кичик модуль

3.8.5. Ҳар бир кичик модульда қўлланиши зарур бўлган ахборот технология турлари ва дидактик материалларни қўлланиш жойларини белгилаб қўйиш.

6 Кичик модуль

3.8.6. Ўқув машғулотини сценарийсини ёзиш.

7 Кичик модуль

3.8.7. Ўқув машғулотини якунлаб, мустақил таълим жараёнида бажариладиган ишларни белгилаш.

Тўққизинчи ўрта модуль – амалий машғулот

3.9. МАВЗУ: Педагогик технология тамойиллари асосида ўқув ва амалий машғулотларни лойиҳалашда амалга ошириладиган вазифалар

1 Кичик модуль

3.9.1. Амалий машғулотни ташкил қилиш ва аввалги ўқув машғулоти якунида талабаларнинг мустақил таълими учун берилган

вазифаларни текшириш йўли билан, ўша машғулотда эгалланган билимларни эслаш.

2 Кичик модуль

3.9.2. Ўқув фанини бир бутун – “Энг катта модуль” сифатида қабул қилиб, ундаги ўқув материални “Катта”, “Ўрта” ва “Кичик” модулларга ажратиш ва уларнинг мақсадларини белгилаш.

3 Кичик модуль

3.9.3. Ҳар бир кичик модуль ичидан таянч тушунчаларни аниқлаб, улар асосида назорат саволларини тузиш ва талабалар билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини белгилаш.

4 Кичик модуль

3.9.4. Ҳар бир кичик модульда қўлланиладиган дарс тури ва типини ҳамда шу модулларда қўлланиладиган педагогик услубларни белгилаш.

5 Кичик модуль

3.9.5. Ҳар бир кичик модульда қўлланиши зарур бўлган ахборот технология турлари ва дидактик материалларни қўлланиш жойларини белгилаш.

6 Кичик модуль

3.9.6. Ўқув машғулотини сценарийсини ёзиш.

7 Кичик модуль

3.9.7. Амалий машғулотнинг якунлаш ва талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш.

Тўртинчи катта модуль

4. Фанлар ўқув машғулотларини лойиҳалаш

Биринчи ўрта модуль – назарий машғулот

4.1. МАВЗУ: Ўқув материални иерархиялик модулларга ажратиб, уларнинг мақсадларини белгилаш

Ушбу ўрта модульда ечиладиган масалалар

Ўқув материални модулларга ажратишда системани ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик ва иерархиялик қоида-сини амал қилиш. Ўқув материални модулларга ажратишда дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчиллик принциpidан келиб чиқиш. Модулларнинг мақсадларини белгилашда системаси ёндашувнинг узаро узвий боғлиқлик, қоида-сини ва дидактиканинг таълимнинг ҳаёт билан боғланиш, онглилик ва фаоллик ҳамда тушунарлилик принципларидан келиб чиқиш.

1 Кичик модул

4.1.1. Ўқув машғулоти ташкил қилиш ва 2.1.3., 2.2 ва 3.6 модуллардаги билимларни, талабалар билан савол жавоб орқали, эслаш.

2 Кичик модул

4.1.2. Ўқув материални модулларга ажратишда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик ва иерархиялик қондасига амал қилиш.

3 Кичик модул

4.1.3. Ўқув материални модулларга ажратишда дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчиллик принциpidан келиб чиқиш.

4 Кичик модул

4.1.4. Модулларнинг мақсадларини белгилашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик, қондаси ва дидактиканинг таълимнинг ҳаёт билан боғланиш, онглилик ва фаоллик ҳамда тушунарлилик принципларидан келиб чиқиш.

5 Кичик модул

4.1.5. Ўқув машғулотига якун ясаб, талабаларга мустақил таълим саволларини бериш.

Иккинчи ўрта модул – амалий машғулот

4.2. МАВЗУ: Ўқув материални иерархиялик модулларга ажратиш, уларнинг мақсадларини белгилаш

1 Кичик модул

4.2.1. Амалий машғулотни ташкил қилиш ва ўтган ўқув машғулоти давомида эгалланган билимларни эслаш.

2 Кичик модул

4.2.2. Ўқув машғулоти лойиҳасини тузаётган фанни бир бутун система деб ҳисоблаб, унинг ичидан катта, ўрта ва кичик модулларни ажратишда системали ёндашувнинг ўзаро узвийлик ва иерархиялик қондасига амал қилиш.

3 Кичик модул

4.2.3. Фан ўқув материални модулларга ажратишда дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчиллик принципларидан келиб чиқиш.

4 Кичик модул

4.2.4. Ҳар бир модулнинг мақсадларини аниқлашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик ва дидактиканинг илмийлик,

тизимлилик ва изчиллик ҳамда онглилик ва фаоллик шунингдек тушунарлилик принципларидан келиб чиқиш.

5 Кичик модул

4.2.5. Амалий машғулотга якун ясаб, талабаларнинг билимларни эгаллаганлик даражасини аниқлаш ва рейтинг баҳоларини чиқариш.

Учинчи ўрта модул – назарий машғулот

4.3. МАВЗУ: Ҳар бир кичик модулнинг ўқув материални ичидан таянч тушунчаларни белгилаш ва улар асосида назорат саволларини тузиш ҳамда талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини аниқлаш

Ушбу ўрта модулда ечиладиган масалалар

Ҳар бир кичик модулдаги ўқув материаллардан таянч тушунчаларни ажратишда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қондасига ва дидактиканинг таълимнинг ҳаёт билан боғланиши, онглилик ва фаоллик ҳамда тушунарлилик принциpidан келиб чиқиш. Таянч тушунчалар асосида назорат саволларини тузишда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик ва дидактиканинг таълимнинг ҳаёт билан боғланиши ҳамда онглилик ва фаоллик принципларидан келиб чиқиш. Талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини аниқлашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қондаси ва дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчиллик принциpidан келиб чиқиш.

1 Кичик модул

4.3.1. Ўқув машғулоти ташкил қилиш ва 3.4.2. модулдаги билимларни эслаш.

2 Кичик модул

4.3.2. Ҳар бир кичик модулдаги ўқув материаллардан таянч тушунчаларни ажратишда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қондасига ва дидактиканинг таълимнинг ҳаёт билан боғланиши, онглилик ва фаоллик ҳамда тушунарлилик принциpidан келиб чиқиш.

3 Кичик модул

4.3.3. Таянч тушунчалар асосида назорат саволларини тузишда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик ва дидактиканинг таълимнинг ҳаёт билан боғланиши ҳамда онглилик ва фаоллик принципларидан келиб чиқиш.

4 Кичик модул

4.3.4. Талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини аниқлашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қоидаси ва дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчилик принциpidан келиб чиқиш.

5 Кичик модул

4.3.5. Ўқув машғулотида яқун ясаб, талабаларнинг билимларини эгаллаганлик даражасини аниқлаш ва мустақил таълим учун саолларни бериш.

Тўртинчи ўрта модул – амалий машғулоти

4.4. МАВЗУ: Ҳар бир кичик модул ичидан таянч тушунчаларни аниқлаш, улар асосида назорат саволларини тузиш ва дарс тури, типини, педагогик услубларни ҳамда ахборот технология ва дидактик материалларни белгилаш

1 Кичик модул

4.4.1. Амалий машғулотни ташкил қилиш ва аввалги ўқув машғулотида эгалланган билимларни эслаш.

2 Кичик модул

4.4.2. Ҳар бир кичик модул ичидаги таянч тушунчаларни белгилашда системали ёндашув тамойилининг ўзаро узвий боғлиқлик қоидаси ва дидактиканинг таълим–тарбиянинг ҳаёт билан боғланиши ҳамда онглилик ва фаоллик принципларидан келиб чиқиш.

3 Кичик модул

4.4.3. Таянч тушунчалар асосида назорат саволларини тузишда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қоидаси ва дидактиканинг таълим–тарбиянинг ҳаёт билан боғланиши ҳамда онглилик ва фаоллик принципларидан келиб чиқиш.

4 Кичик модул

4.4.4. Талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш тури ва мезонларини белгилашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қоидаси ва дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчилик принциpidан келиб чиқиш.

5 Кичик модул

4.4.5. Кичик модуллардаги билимларни эгаллаш учун қўлланиладиган дарс тури ва типини аниқлашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қоидаси ва дидактиканинг

таълим–тарбиянинг ҳаёт билан боғланиши, ҳамда онглилик ва фаоллик принципларидан келиб чиқиш.

6 Кичик модул

4.4.6. Кичик модуллардаги билимларни эгаллашда қўлланиладиган педагогик услубларни белгилашда системали ёндашувнинг ўзаро узвий боғлиқлик қоидаси ҳамда дидактиканинг онглилик ва фаоллик ва кўрсатмалилик принципларидан келиб чиқиш.

7 Кичик модул

4.4.7. Амалий машғулотни яқунлаб, талабалар эгаллаган билимларини кўникмаларига айлантириб улгурганлик даражасини баҳолаш.

БЕШИНЧИ КАТТА МОДУЛ

Лаборатория машғулоти

Биринчи ўрта модул – лаборатория машғулоти

“Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фани ўқув ва амалий машғулотларнинг сценарийсини ёзиш

Ўқув ёки амалий машғулотнинг асосий қисмидаги билимларни талабалар томонидан эгаллашларини ташкил қилиш сценарийсини ёзишда дидактиканинг илмийлик, тизимлилик ва изчилик, онглилик ва фаоллик, таълимнинг ҳаёт билан боғланиши ва тушунарлилик принципларидан келиб чиқиш. Ўқув ёки амалий машғулотнинг асосий қисмининг кичик модулидаги билимларни талабалар томонидан эгаллашларини ташкил қилиш сценарийсини ёзишда дидактиканинг барча принципларидан келиб чиқиш. Ўқув ёки амалий машғулотнинг якуний қисмининг сценарийсини ёзишда системали ёндашувнинг барча қоидалари ва дидактиканинг барча принциплари ва қоидаларидан келиб чиқиш.

Иккинчи ўрта модул – лаборатория машғулоти

“Математика ўқитиш методикаси” фани ўқув машғулоти лойиҳаларини тузиш

Учинчи ўрта модул – лаборатория машғулоти

“Математик анализ” фани ўқув машғулоти лойиҳаларини тузиш

Тўртинчи ўрта модул – лаборатория машғулоти

“Алгебра ва сонлар назарияси” фани ўқув машғулоти лойиҳаларини тузиш

Бешинчи ўрта модул – лаборатория машғулотли

“Геометрия” фани ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш

Олтинчи ўрта модул – лаборатория машғулотли

“Эҳтимоллар назарияси ва математик статистика” фани ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш

Еттинчи ўрта модул – лаборатория машғулотли

“Математикадан мисол ва масалалар ечиш методикаси” фани ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш

Саккизинчи ўрта модул – лаборатория машғулотли

“Информатика ва ахборот технологиялари” фани ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш.

Изоҳ. Иккинчи–саккизинчи ўрта модуллар: лаборатория машғулотлари “Математика ўқитиш методикаси” таълим йўналишларидаги мутахассислик фанлари мисолида келтирилди.

IV. ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИҲАЛАШ

4.1. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фани назарий ва амалий машғулотлари лойиҳалари

Муайян ёки бошқа исталган ўқув предметининг назарий ва амалий машғулотлар лойиҳаларини тузиш учун, мазкур услубий тавсияномада кўрсатилган алгоритм бўйича уч турдаги вазифалар бажарилиши шарт бўлиб, бу вазифаларни қуйидагича амалга оширдик:

Биринчи вазифа. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фанининг умумий жадвалларини тузиш. Бунинг учун:

Биринчи навбатда, “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фанини ўзаро узвий боғлиқ қисмлардан ташкил топган яхлитлик сифатида тасаввур этиб, уни “Энг катта” модул (энг юқори иерархия поғона) деб қабул қилинди ва шу ўқув предметининг умумий мақсади белгиланди (**1-жадвал**).

Иккинчи навбатда, ўқув фани ичидаги билимларнинг мантикий боғлиқлиги ва фикрнинг тугалланганлигини инобатга олиб, унинг ичидаги ўқув материални бир неча “Катта” модуллар (юқори иерархия поғона)га ажратилди ва уларнинг ҳам мақсадлари аниқланди (**2-жадвал**).

Учинчи навбатда, ҳар бир “Катта” модул ичидан мантиқан боғланган, шу билан биргаликда бир жуфт соатда талабаларга етказилиши лозим бўлган билимлар мажмуларини “Ўрта” (ўрта иерархия поғона) модулларини ажратиб, уларнинг ҳам мақсадлари белгиланди (**3-жадвал**).

Қуйида уларнинг жадваллари келтирилган.

“ (Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш ” ўқув предмети машғулотлари лойиҳаларининг умумий жадваллари

1-жадвал

“ (Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш ” ўқув фани – энг катта модулнинг умумий мақсади

Ўқитиш методикаси бўйича педагогик фаолиятни ўзига касб қилганларни узлуксиз таълим тизимидаги ўқув предметларининг назарий ва амалий машғулотларини олиб бориш усулининг замонавийси бўлган педагогик технологиянинг ҳудудимизга мос миллий модели билимлари билан қуроллантириб, унинг мазмун ва моҳиятини “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув предмети ўқитиш жараёнига татбиқ қилишни, шу асосда ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш ва уни “Ўқитиш методикаси” таълим

йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузишга қўллаш бўйича билимларни уларнинг кўникмасига айлантириш ва шулар асосида талабаларда “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш кўникма ва малакаларини шакллантириш

2-жадвал

“(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фани ичидаги катта модуллар ва уларнинг якунида эришиладиган мақсадлар

Катта модуллар номи	Катта модуллар якунида эришиладиган мақсадлар
“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни, педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифи	“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишларининг янгиланган классификаторга киритилишининг зарурлигини, “Ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамиятини, ўқув жараёнини технологиялаштиришнинг ижтимоий зарурияти ва ўқув жараёнини лойиҳалаш асоси бўлган педагогик технологияни таълим амалиётига жорий этишнинг долзарблиги ҳамда унга юклатилган вазифаларни талабаларга тушунтириш. Шунингдек, ер юзида мавжуд етакчи дидактик тизимлар таҳлили асосида педагогик технология усулининг яратилиши ижтимоий зарурият эканлиги уларнинг онгига етказиш ва улар тафаккурида педагогик технологиянинг шаклланиш тарихи ҳамда илмий асосланган таърифи тўғрисидаги билимларни шакллантириш ва “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фанига тадбиқини уларнинг кўникмаларига айлантириш
Педагогик технология, унинг таркибий қисми бўлган ўқитиш жараёнини лойиҳалашнинг методологик асослари	Талабаларда, таълимини модернизация қилиш масаласининг долзарблигини, атроф оламдаги ҳар қандай нарса ва ҳодисаларни бир бутунлик – система(мажму)лар сифатида кўриб, уларни ташкил қилувчи ва ўзаро узвий боғлиқ бўлган унсурларини ҳам, ўзидан бир поғона пастда бўлган “Система”лар деб, идрок қилиш кўникмасини ҳосил қилдириш ва таълим-тарбия соҳасида “Системали ёндашув” тамойилини қўллашга ўргатиш ва математика таълим-тарбия соҳасида системали ёндашув тамойили асосида ўқитиш жараёнини лойиҳалашни уларнинг кўникмасига айлантириш.

Педагогик технология ва унинг тамойиллари асосида ўқув жараёнини лойиҳалашнинг назарий асослари	Талабаларда педагогика илмининг тадқиқод объекти, предмети, мақсади ва ечилиши шарт бўлган масалалари, ўқитувчилик соҳасида фаолият кўрсатаётган педагогиканинг фаолият турлари, “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фани объекти, предмети, мақсад ва вазифаларини, “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув машғулотларини лойиҳаларини тузишда педагог-ўқитувчиларнинг вазифаларни тушунтириш, уларда, “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи кирувчи фанларнинг назарий ва амалий машғулотларининг лойиҳасини тузишга, ўқув машғулотини сценарийсини ёзиш бўйича кўникма ва малакаларини шакллантириш.
“(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини ўқитишда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамияти	Педагогик технология тамойиллари асосида “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини ўқитиш ушбу фанларни ўқитиш мазмун ва моҳиятини бўйича билимларни талабаларнинг кўникма ва малакасига айлантириш, шу асосда “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузишдаги ўрнини кўрсатиб бериш.
Педагогик технология тамойиллари асосида “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини ўқув машғулотлар лойиҳасини тузиш	Талабаларга, ўқув предметининг материални иерархия поғонали модулларга ажратиб, мақсадларини белгилашга ва ҳар бир кичик модул ичидаги таянч тушунчаларни аниқлашга ҳамда назорат саволларини тузишга, шунингдек, ҳар бир кичик модулда қўлланиладиган дарс тури, типи, педагогик усуллар, ахборот технология ва дидактик материалларнинг қўлланишини ўргатиш ҳамда педагогик технология тамойиллари асосида “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини ўқув машғулотлар лойиҳасини тузиш кўникмаларини шакллантириш.
“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш моделини ишлаб чиқиш	“(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини ўқув машғулотлар лойиҳаларини андоза сифатида кўриб, педагогик технология тамойиллари асосида “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш моделини ишлаб чиқишни ўргатиш ва уни таълим жараёнига қўллаш бўйича кўникма ва малакаларини шакллантириш.

3-жадвал

“(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фани биринчи катта модуллари ва уларнинг таркибдаги ўрта модуллар ҳамда уларнинг якунида эришиладиган мақсадлар

Биринчи катта модулнинг номи	Ўрта модуллар, уларнинг тартиб рақамлари билан машғулоти тури ва мавзунинг номи	Ўрта модуллар якунида эришиладиган мақсадлар
“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув жараёни лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни, педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифи	1.1. Назарий машғулоти Ўқув жараёни технологиялаштиришнинг зарурлиги ва педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифи	“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув жараёни лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамиятини, ўқув жараёни технологиялаштиришнинг ижтимоий зарурияти ва ўқув жараёни лойиҳалаш асоси бўлган педагогик технологияни таълим амалиётига жорий этишнинг долзарблиги ҳамда унга юклатилган вазифаларни, ер юзидаги асосий дидактик тизимларни таҳлил қилиб бериб, педагогик технология усулини пайдо бўлиш шарт-шароитлари ва уни яратилишининг қонуний тарзда зарур эканлигини, талабалар тафаккурларига етказиш ва унинг ўқитиш жараёни лойиҳалашдаги ўрнини уларга тушунтириб бериш.
	1.2. Амалий машғулоти Ер юзидаги асосий дидактик тизимлар ва педагогик технологиянинг яратилиш шарт-шароитлари	Талабаларнинг аввалги назарий машғулоти давомида олган билимларини, ўзларига айттириш йўли билан, бу билимларга нисбатан уларда кўникма ҳосил қилдириш.

1.3. Назарий машғулоти Педагогик технологиянинг юзага келиш тарихи ва уларнинг илмий асосланган таърифи, уларнинг “(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фанига тадбири	Педагогик технология пайдо бўлишидан аввалги анъанавий усуллар ва янги усулларни яратиш йўлидаги уринишлар ҳамда уларнинг натижасида педагогик технология пайдо бўлганлиги тўғрисидаги билимларни ва педагогик технологиянинг илмий асосланган таърифини, таълим олувчилар онгига етказиш ва “(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фанига тадбири уларга ўргатиш.
1.4. Амалий машғулоти Педагогик технологиянинг яратилиш тарихи ва илмий асосланган таърифи ва уларнинг “(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув предмети таърифи	Аввалги назарий машғулоти давомида эгалланган билимларни таълим олувчилардан такроран сўраб, бу билимларни уларнинг кўникмаларига айлантириш ва “(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фанига тадбири бўйича билимларни уларга ўргатиш ва малакаларини шакллантириш.

Изоҳ. Ўқув-услубий қўлланма саҳифаларини ихчамлаштириш мақсадида, фақат биринчи катта модул ва унинг таркибига кирувчи ўрта модуллар ва унинг кичик модулларини келтирдик.

4.2. “(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фани назарий машғулотининг лойиҳаси

Мавзу: Жаҳондаги асосий дидактик тизимлар таҳлили ва таълим-тарбия жараёни технологиялаштиришнинг зарурлиги ва унинг ўқитиш жараёни лойиҳалашдаги ўрни

Бир жуфт соатлик ўқув машғулотининг лойиҳасини тузиш учун, аввал, умумий жадваллардан фойдаланиб, бу машғулотнинг **хусусий жадвалларини** ишлаб чиқиш лозим бўлди. Бунинг учун:

Биринчи навбатда, Биринчи ўрта модул ичидан 6 та кичик модулларга ажратиб, сўнг, уларнинг мақсадлари ва уларга ажратилган вақт ҳамда талабалар бажариши шарт бўлган амаллар белгиланди (**1.1.-жадвал**)

Изоҳ: Муайян ўқув предмети биринчи ўқув машғулотининг, ичидаги материаллардан келиб чиқиб, уни 6 кичик модулларга ажратдик, бошқа мавзу

ёки бошқа ўқув предметининг бир жуфт соатлик ўқув машғулоти ичидаги кичик модуллар бундан кўп ёки кам бўлиши табиий.

Иккинчи навбатда, шу ўрта модул ичидаги кичик модуллар таркибидаги таянч тушунчалар аниқланиб, улар асосида назорат саволлари тузилди ва уларни баҳолаш тури ва мезонлари белгиланди (1.2-жадвал).

Учинчи навбатда, шу ўрта модул таркибидаги ҳар бир кичик модулларда қўлланилган ўқув машғулотининг типлари ҳамда педагогик услублар танланиб жойлари белгиланди (1.3-жадвал).

Тўртинчи навбатда, шу ўрта модулдаги ҳар бир кичик модулларда қўлланиладиган ахборот-коммуникацион технология ва дидактик материалларнинг қўлланиш тури ва жойлари кўрсатилди (1.4-жадвал).

1.1-жадвал

Биринчи ўрта модул таркибидаги кичик модуллар, уларнинг олдига қўйилган мақсадлар ва уларга ажратилган вақт

м/м т/р	Кичик модулларнинг олдига қўйилган мақсадлар	Ажратилган вақт	Бажариладиган иш ҳаракатлар
1	Талабалар билан танишиш ва уларни фан билимларини ўрганиш жараёнида амал қилишлари лозим бўлган қоидалар билан таништириб, конспект дафтарини биринчи бетига ёздириш.	15 дақиқа	Тушунтириш ва керакли жойларини ёзиш
2.	“(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишининг очилиши таълим жараёнини технологиялаштиришдаги инновация эканлигини асослаб бериш, шунингдек “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамиятини талабаларга тушунтириш.	10 дақиқа	Тушунтириш ва саволларга жавоб бериш
3	Я.А.Коменский, И.Г.Песталоцций, Роберт Оуен ва И.Ф.Гербард дидактик тизимлардаги асосий ғоялар билан талабаларни таништириб, уларнинг ўқув жараёни лойиҳаларини тузишдаги ўрнини	15 дақиқа	Қисқача маълумот бериш ва саволларга жавоб бериш

	талабаларга тушунтириш.		
4	АҚШ олими Джон Дьюи дидактик тизими ва бошқа олимларнинг таклиф этган “Янги дидактика” ғоялари билан талабаларни таништириб, таълим-тарбия жараёнини технологиялаштиришнинг тарихий зарурият эканлигини исботлаб бериш ва унинг ўқитиш жараёнини лойиҳалашдаги ўрнини уларга тушунтириб бериш.	15 дақиқа	Тушунтириш ва саволларга жавоб бериш
5	Таълим жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш ҳамда ўқув жараёнини фақат аъло ёки яхши даражада бўлишлигини кафолатлаш баробарида уни педагогнинг маҳоратидан озод қилиш вазифаси таълим технологияларига юклатилганлигини талабалар онгига сингдириш шунингдек, педагогик технологияга шу кунгача берилган таърифлар асосида тузилган илмий асосланган таърифи ва уларда ўқув жараёнини лойиҳалаш асос эканлигини талабаларга тушунтириш.	15 дақиқа	Тушунтириш ва саволларга жавоб бериш
6	Ўқув машғулотини хулосалаб, талабалардан тушган саволларга жавоб бериб, оғзаки савол-жавоб орқали талабалар билимларни эгаллаганлик даражасини аниқлаш ва уйга вазифа бериш	10 дақиқа	Саволларга жавоб бериш

1.2-жадвал

Биринчи ўрта модул таркибидаги кичик модуллар ичидаги таянч тушунчалар ва улар асосида тузилган назорат саволлари

Т/р	Кичик модуллардаги таянч тушунчалар	Нazorat саволлари
1	“Тартиб. Ҳар қандай ишни муваффақиятли бўлишнинг гарови”, “Уй вазифасини шу куннинг ўзида бажариш”, “Энг яхши хотира, бу дафтарга ёзилган сўз”	1) Иш муваффақиятли бўлиши учун нима қилмоқ керак? 2) Уй вазифасини қайси вақтда бажарган яхши? 3) Энг яхши хотира нима? 4) Инсонларнинг янги билимларини ўрганишга хохишларининг асосий

		сабаблари? 5) Ахборотларни ўзлаштириш жараёнида қандай билиш босқичлари иштирок этади?
2.	“Таълимни модернизация қилиш”, “Таълим йўналиши”, “Ўқитиш методикаси”, “Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш”	1) Таълимни қандай модернизация қилиш мумкин? 2) Таълим йўналишини қандай тушунасиз? 3) Ушбу таълим йўналишида фақат методикага катта эътибор бериладими? 4) Ўқув машғулотларни лойиҳалаш деганда нимани тушунасиз? 5) Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш билан ўқув машғулотларни лойиҳалашнинг фарқи борми?
3	“Тарбиянинг табиатга уйғун бўлиши”, “Ҳамма умум таълим олиши”, “Дидактик принциплар”, “Мактабга қабул қилиш вақти”, “Меҳнат одамни тарбиялаш ва ўстиришнинг энг муҳим воситаси”, “Элементар таълим назарияси”, “Ижтимоий муҳитнинг тарбиядаги ўрни”, “Одам ўз характерини ҳеч қачон ўзи яратгани эмас”, “Тарбияловчи таълим”, “Қизиқтиришнинг хилма-хиллиги”, “Таълим босқичлари”, “Катталар обрўйига сўзсиз бўйсунуш”, “Янги дидактика”.	1) “Тарбиянинг табиатга уйғун бўлиши” деганда нимани тушунасиз? 2) Дидактик принциплар нимага асосланади? 3) “Меҳнат одамни тарбиялаш ва ўстиришнинг энг муҳим воситаси” деб ким айтган? 4) Элементар таълим назарияси нима? 5) Ижтимоий муҳитнинг тарбиядаги ўрнини ким кўрсатиб берган? 6) Катталар обрўйига сўзсиз бўйсунуш қандай педагогик усул? 7) Янги дидактиканинг ғоялари нимадан иборат?
4	“Талабаларнинг шахсий фаоллиги”, “Ҳаётий эҳтиёжлар”, “Тўлиқ фикр юритиш жараёни”, “Қийинчиликни сезиш”, “Муаммони аниқлаш”, “Муаммони ечишни аниқлаш”, “Муаммо ечимини тафтиш қилиш”, “Ахборотларни кўпайиши”, “Ижтимоий ҳаётнинг жадаллашуви”, “Анъанавий дарс бериш	1) Талабаларнинг шахсий фаоллиги деганда нимани тушунасиз? 2) Ҳаётий эҳтиёж қердан пайдо бўлади? 3) Тўлиқ фикр юритиш жараёни нима? 4) Қийинчиликни сезиш орқали муаммони аниқлаш ва уни ечиш жараёни қандай кечади? 5) Педагогик технологиянинг кашф қилиниши зарурияти нимада?

	усулларининг замон талабига жавоб бермаслиги”	
5	“Таълим-тарбия жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш”, “Дарснинг сифатини педагогнинг маҳоратидан озод қилиш”, “Ўқув жараёнининг яхши ўтишини кафолатлаш”, “Талабаларни мустақил фикрлашга ўргатиш”.	1) Таълим жараёнини қандай қилиб жадаллаштириш мумкин? 2) Ўқув жараёни сифатини қандай қилиб педагогнинг маҳоратидан озод қилса бўлади? 3) Қайси йўл билан талабаларни мустақил фикрлашга ўргатиш мумкин?
6	“Талабаларни фаоллаштирувчи педагогик усуллар”	Уйда, мустақил равишда. интерфаол усуллардан бир нечтасини ёзиб келинг!

Изоҳ. Баҳолашнинг турлари: Бизнинг мисолда баҳолашнинг тури “Тест” деб олинганлиги муносабати билан, биз юқоридаги назорат саволлари асосида тест тузмадик. Чунки, тест тузиш жуда осон бўлиб, бунинг барча уddалай олади. Ундан кейин, ҳар бир даврда, ўқув муассасаларида баҳолашнинг бошқа турлари қабул қилинган. Шунинг учун ўқув машғулотларини лойиҳалашда шу муассасанинг ҳудди ўша даврдаги баҳолаш мезони қабул қилинса тўғри бўлади.

1.3-жадвал

Биринчи ўрта модул таркибидаги кичик модулларда қўлланиладиган ўқув машғулоти типи ва педагогик усуллар

Т/р	Қабул қилинган ўқув машғулотининг типи	Қўлланиладиган педагогик усуллар
1	“Кириш ўқув машғулоти”, дарс-маъруза	“Танишув”, “Маъруза”, “Муаммони баён”, “Кўргазмали”
2	“Янги билимларни эгаллаш”	“Бумеранг (саволлар алмашуви)”, “Муаллифга саволлар (мазмунини ойдинлаштириш)”, “Мулоқот”
3	“Янги билимларни эгаллаш”	“Айтиб бериш”, “Мулоқот” “ҳамкорликда баҳолаш (шерик фикри)”
4	“Янги билимларни эгаллаш”	“Айтиб бериш”, “Блиц сўров”, “Мулоқот”
5	“Қайтариш ва мустаҳкамлаш”	“Мулоқот”, “Фронтал сўров”

1.4-жадвал

Биринчи ўрта модул таркибидаги кичик модулларда қўлланиладиган ахборот технологияси ва дидактик материаллар

м/м т/р	Ахборот технологиялари	Дидактик материаллар
1	Ёзув доскаси	Қоидалар ифодаланган тақдимот
2	Компьютер, мультимедиа, ёзув доскаси	Ўқув ва кўргазмали материаллар ва слайдларнинг нусхалари

3	Компьютер, ёзув доскаси	Жадвал
5	Компьютер таълим услугиётининг изчиллигини таъминлаш	Педагогик технологияга оид дарсликлар, услубий қўлланмалар, ўқув-услубий мажмуи ва кўрсатмали куроллар ҳамда ўқув машғулоти лойиҳаларининг лойиҳалари, тест.
	-	Тест

Учинчи вазифа, Биринчи ўрта модул, яъни бир жуфт соатлик ўқув машғулоти лойиҳасининг сценарийсини билиш бўлди. Унда барча кичик модуллар, уларда бериладиган билимлар тизими, уларни талабаларга етказишда қўлланиладиган ўқув машғулоти тили ҳамда педагогик услублар, ахборот технологияси ва дидактик материаллар ўз ифодасини топди. Қуйида мазкур сценарий келтирилган:

**“*(Математика)* ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув
фани биринчи ўрта модул – назарий машғулоти
лойиҳасининг сценарийси**

Биринчи кичик модул – “Талабалар билан танишиш ва уларни фан билимларини ўрганиш жараёнида амал қилишлари лозим бўлган қоидалар” (15 дақиқа)

Салом-алиқдан сўнг, ўқув жараёни бошланган деб ҳисобланади.

Педагог, “Танишув” ва “Айтиб бериш” усулини қўллаб ҳамда ёзув доскаси ёки компьютердан фойдаланиб, ўқув машғулоти куйидагича бошлайди: Азиз талабалар, бугундан бошлаб сизлар “*(Математика)* ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув предмети билимларини эгаллашга киришасиз. Бу ўқув предметидаги билимларни эгаллаш учун сизларга ёрдам бериш вазифаси менга юклатилган. Менинг исм шарифим, илмий даражам ва унвоним “_____”.

Бу ўқув предмети билимларини эгаллаш жараёнида фаол қатнашиб, ҳар бир ўқув машғулоти лойиҳасининг олдида қўйилган мақсадга эришиш учун астойдил ҳаракат қилсангиз, албатта кўзланган натижаларга эришасиз.

Энди, сизларни ўқув машғулоти жараёнида доимо амал қилиниши шарт бўлган бир нечта қоидалар билан таништираман. Сизлар бу қоидаларни конспект дафтарингизнинг биринчи бетига чиройли қилиб ёзиб қўйинг ва уларга доимо амал қилиб юринг.

Педагог, ўқув машғулоти жараёнида талабалар амал қилиши лозим бўлган қоидалар ёзилган плакат ёнига келиб, сўзини давом эттиради.

Изоҳ: Сценарийда курсив билан ёзилган гаплар талабалар учун, конспект дафтарларига ёзиш учун тавсия этилиши мумкин.

Ёзинглар! Биринчи қоида, дарсга кеч қолмай, усти-бошингиз саромжон-саришта бўлиши билан бирга, ўқув муассасасига билим эгаллаш иштиёқи билан келинг.

Сўз орқали: чунки, ҳар қандай билимни эгаллаш учун, анчагина иктий қувват сарфлаш талаб этилади. Агар кишида, бу фаолиятга иштиёқ бўлмаса, бундай қувват унда пайдо бўлмайди. Иштиёқ ва унинг натижасида келиб чиқувчи қувват сизда бўлмаса, ўқув машғулоти жараёнида билим ололмайсиз, демакки ўқув машғулоти лойиҳасининг олдида қўйилган мақсадга ҳам ета олмайсиз. Бу дегани, сизда ўринсиз чарчоқ ҳисси ҳосил бўлиб, бир жуфт соатлик умрингиз зое кетган бўлади ва умрингизни увол бўлиб қолишига сабабчи бўлиб қоласиз. Умрни беҳуда сарф қилиш эса, катта гуноҳлардан ҳисобланади, чунки умрни қайтариб бўлмайди.

Ёзишни давом этказинг! **Иккинчи қоида.** Ўқув муассасасига билим олиш мақсадида келар экансиз, фикрингизни педагогнинг сўзларига жамлашни ўрганинг, яъни диққат қилиб, бутун вужудингизни билим эгаллашга тайёрланг. Диққат қилиб билим эгаллашнинг асосий қоидаси. “Диққат - билим эгаллашнинг эшигидир” деган эди буюк рус педагоги Константин Дмитриевич Ушинский.

Сўз орқали: диққат қилмасдан туриб, билим эгаллашдек эзу мақсадингизга ҳеч қачон эриша олмайсиз. Унутманг-ки узок вақт, яъни 2-3 дақиқа диққат қилиб ўтириш анча мураккаб, қанчалар хоҳламанг 1-2 дақиқадан кейин диққатингиз таркалиб кетаверади, бу табиий ҳол албатта. Шунинг учун, ҳар дақиқада диққатингизни ўқитувчининг сўзларига, ўзингизни мажбурлаб қайтариб туришингиз зарур, бўлмаса диққат қилиш амалини бажара олмайсиз, чунки, ўқув жараёнидаги билимларни эгаллай ҳам олмайсиз.

Ёзинг: **Учинчи қоида.** Педагог диққат билан эшитиб, сўзларининг муҳим жойларини конспект дафтарингизга ёзиб боришингиз лозим.

Сўз орқали: ўқув жараёнида саволлар пайдо бўлиб қолса, уларни дафтарингизнинг бир четига албатта ёзиб қўйинг ва қулай вақт топиб, саволларингизга жавобларни олинг.

Ёзишда давом этинг: **Тўртинчи қоида.** Ўқув машғулоти жараёнида тушуниб етган билимларингизни кўникмангизга айлантириш мақсадида, уларни дарсдан ташқари пайтларда, уйда қайта ва қайта такрорлаб туринг, қанча кўп қайтарсангиз шунчалик билим вужудингизга сингиб, кўникмангизга айланиб бораверади. Агарда қайтариб турмасангиз билимингиз эсдан чиқиб кетади.

Бешинчи қоида. Уйга берилган вазифани ўша куннинг ўзидаёқ бажаринг. "Эртага бажараман" деган ҳаёлга борманг! Чунки эртаси кунни бугун эгаллаган билимларингиз тўлиқ эсдан чиқиб кетади. Бу қонуният, унга бўйсунмай иложимиз йўқ.

Педагог, шу ўқув предмети бўйича тузилган адабиётлар руйхати ифодаланган плакат олдида келиб, таълим олувчиларга қуйидаги сўзлар билан мурожаат қилади: Эгалланган билимларни мустаҳкамлаш ва уйда мустақил ишлаш учун адабиётлар тавсия этилади[1-9].

Иккинчи кичик модул – “(Математика) ўқитиш методикаси”

таълим йўналишларининг очилиши таълим жараёнини технологиялаштиришдаги инновация эканлигини” (10 дақиқа)

Янгиланган классификатор бўйича олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларнинг такомиллаштирилган, тасдиқланган ҳамда босқичма-босқич татбиқ этилаётган ДТСда “Таълим жараёнини ўқув-методик ва ахборот ресурслари билан таъминлаш талаблари”да белгилан “Педагогик технология тамойиллари асосида ўқув машғулотларни лойиҳалаш” лозимлиги белгиланган.

Зеро шундай экан, таълим-тарбия замирида фаолият юритувчи педагогларнинг келажақда, айниқса таълим сифатини тубдан яхшилашдаги аҳамияти нималардан иборат.

Мамлакатнинг жаҳон ҳамжамиятида эгаллаган ўрни унинг интеллектуал салоҳияти билан белгиланади. Бугунги кунда, инсон ва жамият эҳтиёжларини қондириш, тобора такомиллашиб бораётган технологияларсиз тасаввур қилиш мумкин. Буни ривожланган мамлакатлар тажрибаси мисолида яққол кўриб турибмиз. Маълумки, мамлакатимиз мустақилликка эришгандан сўнг хорижий мамлакатлар ҳамкорлигида замонавий технологиялар билан жиҳозланган ишлаб чиқариш корхоналари бунёд этилиб, уларни кадрлар билан таъминлаш ишлари мумкин қадар ҳал қилинмоқда. Шундай бўлсада, мамлакатимизда замонавий мутахассис кадрларга бўлган эҳтиёж кундан-кунга кучайиб бормоқда. Бу муаммони ижобий ҳал қилмасдан туриб, мамлакат иқтисодиётини юксалтириб бўлмайди. Республикамызда баркамол шахс ва етук мутахассисларни шакллантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилган.

Айни пайтда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги «Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора тadbирлари тўғрисида»ги ПК-1533-

сонли қарори[6]га кўра 8 та билим соҳаси 6 та билим соҳасига келтирилди ва олий таълим муассасаларида замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларни қўллаш орқали таълим сифатини яхшилаш, янгиланган калассификаторга мувофиқ олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг Давлат таълим стандартларини яратиш унга мос дарсликлар ва ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш масалалари устувор вазифалар қилиб белгиланди.

Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари Классификатори янгиланди. Унга мувофиқ бакалаврият таълим йўналишлари 169 ва мутахассисликлар (магистратура) 453 тага келтирилди.

Классификаторга мос равишда ДТС, ўқув режалар модернизациялашиб, ишлаб чиқилди ва таълим жараёнига босқичма босқич 2011 йилдан татбиқ этилмоқда.

Уларга ва такомиллаштирилган фан дастурларига мос равишда дарсликлар ва ўқув адабиётларининг янги авлодини яратишга киришилди. Булар бўйича устувор вазифалар ижроси юзасидан айрим мисоллар. Жумладан, Педагогика таълим соҳасида янги очилган таълим йўналиши “(Математика) ўқитиш методикаси” номи билан аталган (олдинги номи “Математика”,...) таълим йўналишлари бўйича ДТС, ўқув режалари ишлаб чиқилди. Янгиланган, олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг ДТС ва ўқув режаларини ишлаб чиқилишида фанларни ўқитишнинг таълимий томони билан биргаликда методик томонининг кучайтирилишига алоҳида эътибор қаратилди. Тасдиқланган ўқув режада 20 % атрофида мутлоқ янги фанлар киритилди

Фанларни ўқитишнинг методик томонини кучайтириш мақсадида, янги очилган таълим йўналишлари ва мутахассисликлари бўйича жаҳон (АҚШ, Франция, Италия, Германия, Хитой, Япония, Жанубий Корея) ва мамлакат тажрибалари тегишли соҳаларга мувофиқлик нуктаи назаридан ўрганилди ва улар асосида, имкон даражасида, ишлаб чиқилаётган ДТС ва ўқув режалар унификацияланди.

Жумладан, “Умумий психология назарияси ва амалиёти”, “Умумий педагогика назарияси ва амалиёти”, “(Математика) ўқитиш назарияси ва методикаси”, “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш”, “(Математика) фанларида инновацион технологиялар” ва “(Математика)да ахборот-коммуникация технология” каби фанларининг номланиши ва мазмуни модернизацияланди.

Шундай қилиб, олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг янгиланган Классификатори асосида ДТСлари агрегацияланиб, такомиллаштирилган ҳамда узвийлашган фан дастурлари яратила бошланганлиги ва мос равишда ўқув илмий адабиётларини нашр этиш, таълимнинг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини такомиллаштириш улар билан таълим муассасаларини мунтазам таъминлаш, олий таълим тизимида илм-фан натижаларини амалиётга қўллаш, замонавий педагогик ва ахборот технологияларини таълим жараёнига татбиғи борасида қатор ишлар амалга оширилди. Олий таълим тизимида бакалаврлар тайёрлашда иктисодиёт тармоқлари, бошқарув ва ҳўжалик юритиш соҳаларида талаб этилаётган ихтисосликлар бўйича, магистратурада эса янада чуқурлаштирилган ва табақалаштирилган мутахассисликлар бўйича кадрлар тайёрлашни йўлга қўйишга эътибор кучайтирилди.

Таълим соҳасининг янги очилган фанларни ўқитиш методикаси бўйича таълим йўналишлари ва мутахассисликлари Давлат таълим стандартлари асосида амалий кўникмаларга эга бўлган мутахассисларни тайёрлашни такомиллаштириш, янги таълим йўналишларига киритилган фанлардан дарслик, ўқув қўлланма, ўқув-услугий мажмуилар мазмунини модернизациялаш ҳамда амалиётга татбиқ этиш чоралари кўрилди.

Давлат таълим стандартларида белгиланган талаблар асосида фан дастурлари ҳамда замонавий ўқув ва ўқув-услугий адабиётларнинг янги авлодини 2011-2012 ўқув йилидан бошлаб босқичма-босқич ишлаб чиқишни йўлга қўйиш ва унинг мазмунига педагогик технологияни сингдириш ва фанларнинг ўқув машғулотлари лойиҳаларини тузиш шартлиги таъкидланди.

Шундай экан, ўрта махсус ва касб-хунар таълими ДТС ишлаб чиқишда, юқоридагиларни эътиборга олган ҳолда такомиллаштириш шарт.

Педагогик технология таълим-тарбия тизимининг зарурий қисми экан, унинг воситаси орқали таълим соҳасида туб бурилишни амалга ошириш мумкин. Маълумотлилик – маърифат асосини ташкил этувчи бош ғоя, табиат ва жамият алоқадорлигини англаб етиш, авторитар ва сохта тафаккур юритиш усулидан воз кечиш, сабр-бардош, қаноат, ўзгалар фикрини ҳурматлаш, миллий ва умуминсоний қадриятларни эъзозлаш каби сифатларни шакллантиришдан иборат. Ушбу масаланинг ечими қайсидир даражада таълимни технологиялаштириш билан чамбарчас боғлиқ.

Таълим-тарбия мазмунига аждодларимиз ўғитлари, халқимиз миллий қадриятларини сингдириш баробарида, замонавий педагогик технологияни ўқув жараёнига татбиқ қилмай туриб бу мақсадга эришиб бўлмайди.

Айни вақтда, Республика ижтимоий ҳаётига шиддатли тезликда ахборотлар оқими кириб келмоқда ва кўп соҳаларни қамраб олмоқда. Ахборотларни тезкор суръатда қабул қилиб олиш, уларни таҳлил этиш, қайта ишлаш, назарий жиҳатдан умумлаштириш, хулосалаш ҳамда таҳсил олувчига етказиб беришни жадаллаштиришни ҳам йўлга қўйиш таълим тизими олдида турган долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. Таълим-тарбия жараёнига педагогик технологияни татбиқ этиш юқорида айтилган долзарб муаммоларни ижобий ҳал этишга хизмат қилади.

Бу муаммони ҳал қилиш учун республикамизнинг кўзга кўринган педагог олимлари билан ҳамкорликда илмий асосланган таълим технологиясини тадқиқ этиш йўлида бир қанча ишларни амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, системалар назариясининг барча қонуниятларидан келиб чиққан ҳолда ривожланган хорижий мамлакатларда мавжуд педагогик технологиялар тамойилларига тўлиқ суяниб туриб, республикамиз педагогларига тушунарли бўлган ҳудудий педагогик технологиянинг миллий модели яратилди.

Педагогик технологияни таълим-тарбия жараёнига татбиқ этиш йўлида ўқув фанларнинг барча турдаги машғулотлари лойиҳаларини тузиш асосида модулли ўқитиш назарий асосланган бўлиб, бугунги кунда уни таълим жараёнига татбиқ этишга қулай фурсат долзарб масаладир. Бу долзарб масаланинг ечими сифатида, республика таълим жараёнидаги фанлар ўқув машғулотларининг илк лойиҳалари ишлаб чиқилди.

Аслида педагогик технология, анчагина мураккаб бўлиб, аввалги барча дарс бериш усуллариининг яхши томонларини ўзида мужассамлаштирган, замонавий педагогик тадбирдир. Педагогик технологияда, дарс ва ўқув машғулотлари жараёнида амалга ошириладиган ишларнинг босқичма-босқич ва дақиқама-дақиқа олдиндан лойиҳаси тузиб олинади. Шунда, ўқув машғулоти ва дарс жараёнида бериладиган таянч тушунчалар ва улар асосида тузилган назорат саволлари, қўлланиладиган восита ва дидактик материаллар лойиҳада кўрсатилади. Ўқув машғулотлар билим бериш ва уларни эслаб қолиш билан чегараланмай, талабалар берилган билимлар асосида амалий машқларни бажара олишади, барча талабаларнинг

ўзлаштириши доимий назорат остига олинад ва ҳоказо. Педагогик технологияни таълим жараёнига татбиғи, барча таълим муассасаларидаги дарс ва ўқув машғулотларининг фақат яхши ёки аъло даражада амалга ошишини кафолатлайди. Чунки, бўлғуси дарс лойиҳаларини олимлар ёки тажрибали педагоглар тузиб чиққан бўлади.

Масалан, Таълим соҳасининг янги очилган “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишида ўргатиш ва ўрганиш учта тоифадаги усулларни шакллантириш орқали эришилмоқда. Яъни, биринчи тоифадаги усуллар “Анъанавий усуллар” аталиб, талаба-ёшларга билимларни “Етказиб бериш” тамойилига асосланади, иккинчи тоифадаги усуллар ноанъанавий ёки “Интерфаол усуллар” деб номланиб, билим оловчиларни билим эгаллашларида “Фаолллаштириш” тамойилига асосланади ва учинчи тоифадаги усуллар эса “Илғор ёки замонавий усуллар” дейилиб, таълим – тарбия жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш тамойилидан келиб чиқилади. Натижада, таълим сифати ва самарадорлиги тубдан яхшиланишни таъминлайди ва Республикада илм-фани ва таълим-тарбияни жадал ривожланишига олиб келади.

Таълим муассасаларидаги масъуллар педагогик технологияни оммалаштиришга ўз ҳиссаларини қўшган тақдирдагина таълим-тарбия соҳаси янада тараққий этади.

Учинчи кичик модул – “Жаҳондаги дидактик тизимлардаги асосий ғоялар ва уларнинг ўқув жараёни лойиҳаларини тузишдаги ўрни” (15 дақиқа)

Педагог, "Блиц сўров", "Мулоқот" ва "Айтиб бериш" усулларини қўллаб ҳамда компьютер ёки ёзув доскасидан фойдаланиб, ўқув машғулотини давом эттиради: Азиз талабалар! Ўқув предметимизнинг номи “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” деб номланиб, у “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанларни педагогик технология тамойиллари асосида ўқув машғулотларининг лойиҳаларини тузишнинг мазмунини беради, шунингдек, уни ўқитишнинг қатъий йўл-йўриғи деб тушунса ҳам бўлади. Айтингчи, авваллари ҳам ўқитишнинг йўл-йўриқлари бўлганми?

Мумкин бўлган жавоблар: биринчи талаба – бўлган; иккинчи талаба – бу масала энди кўтарилган бўлса, демак бўлмаган. Бу

фикрларга қўшиладиганлар борми? Биринчи фикрга ким қўшилади? Бир нечта қўллар кўтарилди. Иккинчи фикрни ким тўғри деб ўйлайди? Яна бир неча қўллар кўтарилди. Бошқалар ҳали ўз фикрларига эга бўлишмаяпти.

Педагог талабалар жавобини ёзув доскасига ёзиб сўз орқали машғулотни давом эттиради: кўриб турганингиздек фикрлар бўлинди, бу табиий ҳол. Аммо, иккала фикрни ҳам тўғри деса бўлади. Биринчи фикрни давом эттирсак, ўқитишнинг йўл-йўриқлари олдин ҳам бўлган, фақат улар ўқитиш усуллари деб номланган. Иккинчи фикрни давом эттирадиган бўлсак, у ҳам тўғри, ўқитиш усуллари бўлган-у, ўқув жараёнини қатъий бир қолипга солувчи таълим технологияси бўлмаган.

Ёзинглар! Педагогик технология ўқитиш усулларининг замонавий тури бўлиб, лойиҳаланган ўқув жараёни ҳисобланиб, ўқув жараёнидаги, педагог ва талабалар ҳаракатини қатъий белгилаб беради, шунингдек, ўқитувчининг маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда, бу жараённинг фақат аъло даражада бўлишини таъминлайди.

Сўз орқали: чунки педагогик технология тамойиллари асосида ўқув машғулотининг лойиҳасини тажрибали педагоглар ёки олимлар тузади. Унинг бошқа хусусиятлари ҳам бор, уни кейинроқ айтамиз.

Ҳозир сизларни Европа тарихида ўтган ва уларнинг педагогик ғоялари асосида, инсоният 300 йилга яқин давр мобайнида, аҳоли таълим ва тарбиясини амалга ошириб келган буюк алломалар билан таништирамиз, чунки, уларнинг ғоялари педагогик технология усулининг яратилишига асос бўлган. Сизлар диққат билан қулоқ солиб, муҳим жойларини конспект дафтарларингизга қайд қилиб боринг.

Ёзишни давом эттиринг! XV-XVI асрларда бўлиб ўтган, Европа “Уйғониш даври” ер юзига ўнлаб маориф олимларини етиштириб беради. Шуларнинг энг машҳури, педагогика назариясига салмоқли ҳисса қўшган ва 1592-1670 йилларда яшаб ўтган олим **Ян Амос Коменский** бўлган. У 1632 йили “Буюк дидактика” деган катта педагогик асарни ёзган. Бу асарида аллома “ўқитиш табиийликка бўйсунуши керак” деган фикрни илгари суради. Боланинг ақлий ва жисмоний ўсиш жараёни табиатдаги ўсиш жараёнига ўхшаш бўлади, дейди Коменский. Шунинг учун болани тарбиялаганда, богбон дарахтнинг биологик ўсиш қонуниятини ҳисобга олгани каби, педагог ҳам боладаги табиий билиш хусусиятини ҳисобга олиши шарт. Коменский ўқинишга ҳамма тортилишини, ҳамма умумтаълим олиши кераклигини ўқтиради. У биринчи бўлиб синф-дарс тизимини ишлаб чиқди. “Буюк дидактика” асарида ўқитишнинг дидактик принциплари берилиб, ўқув жараёнида ўқитувчи уларга суяниши кераклигини ўқтирди. Унутманг-ки ҳар қандай принцип, яъни тамойил

негизда қандайдир қонуният ётади. У мактабда ўқув йили кузда 1 сентябрдан боиланиши ва уни чоракларга бўлиш, чораклар орасида таътиллар берилиши, ўқув кунини она тили мактабида 4 соат, лотин мактабида 6 соат қилиб белгилаб берган. Ўқитиш усулларига келганда, Коменский "Болаларга билишни зўрлаб бериб бўлмайди", деган фикрни айтган ва таълим-тарбиянинг юмшоқ усулини маъқул деб билган. Коменский томонидан яратилган ўқитишнинг дидактик принциплари педагогик технология ва унинг тамойиллари асосида математик фанлар ўқув машғулоти лойиҳаларини тузишда ҳам дастуриламал бўлади.

Коменскийдан кейин Иоган Генрих Пестолоций 1746-1827 йиллар ораллигида туғилиб ижод қилган аллома олим. У ҳам, "Хамма одамлар таълим олиш ҳуқуқига эга бўлиши лозим", дея уқтирар экан, мактаблар жамиятни ижтимоий жиҳатдан ўзгартиришнинг муҳим воситаларидан бири эканлигини таъкидлайди. Пестолоцийнинг фикрича, меҳнат одамни тарбиялаш ва ўстиришнинг энг муҳим воситаси, меҳнат одамнинг жисмоний кучинигина эмас, ақлини ҳам ўстиради, унда ахлоқни ҳам таркиб топтиради. Элементар таълим назарияси Пестолоцийнинг педагогик тизимининг ўзасидир, бу назарияга кўра тарбиялаш энг оддий элементлардан боиланиб, аста-секин мураккаброқ даражага кўтарилиб бориши лозим. Болаларда ёзув малакасини ҳосил қилиш учун Пестолоций дастлаб ҳарф элементларини, тўғри ва эгри чизиқчаларни машқ қилишни биринчи бўлиб тавсия этган. Ўқитиш усулларига келганда, Пестолоций гуманист сифатида, юмшоқ усулда ўқитишни тўғри деб билган. Пестолоций томонидан таклиф этилган ўқитишнинг усуллари таълим жараёнини замонавий педагогик технология асосида ташиқ қилишда қўлланиладиган педагогик усулларнинг яратилишига асос бўлган.

Пестолоцийнинг замондоши Роберт Оуэн 1771-1827 йиллар ораллигида яшаб ижод этган. У ўзининг 1813 йилда нашрдан чиққан "Жамиятга янгича қараш ёки инсонда характерни таркиб топтириш тўғрисидаги тажриба" деган асарида "Кишининг характери, уни ўраб турган ижтимоий муҳит шароити билан таркиб топади", деб таъкидлайди. Одам, - дейди Оуэн, - ўз характерини ҳеч қачон ўзи яратган эмас ва уни яратиши мумкин ҳам эмас. Унинг фикрича, агар биз ижтимоий муҳит шароитини ва тарбияни ўзгартирсак, ҳар қандай характерни таркиб топтиришимиз мумкин. У болаларга бир ёндан бошлаб ижтимоий тарбия бериш гоясини илгари сурган ва жаҳонда биринчи бўлиб ишчилар болалари учун мактабгача тарбия муассасасини барпо этди. Унинг таълим муассасасида ақлий ва жисмоний тарбия берилиб, болалар жамоа руҳида тарбияланар эдилар. Тарбия усулига келганда Роберт Оуэн ҳам юмшоқ усул тарафдори бўлган.

Шу даврда Иоган Фридрих Гербард (1776-1841 йилларда яшаб ижод қилган) ўзининг "Тарбия муассасаларидан келиб чиққан умумий педагогика", "Психология дарслиги", "Психологияни педагогикага татбиқ қилиш тўғрисидаги хатлар", "Педагогикага доир лекциялар очерки" деган китобларида педагогика назариясига доир фикрларни баён қилиб берди. Гербард тарбия ишида ақлий таълимга катта аҳамият берди. У педагогикага "Тарбияловчи таълим" тушунчасини киритди ва таълимсиз тарбия бўлмайди,

дея эътироф этади. Гербард таълим қизиқишларнинг хилма-хиллигига асосланиши лозим деб, қизиқишларни олтига мустақил турга бўлади. У таълим босқичлари назариясини ишлаб чиқади, бу назария ҳамма мамлакатлар педагоглари орасида кенг тарқалади.

Европа ва АҚШда анъанавий ўрта мактаблар кўп жиҳатдан Гербард педагогикасига асосланган эди. Гербарднинг болаларни бошқариш тизими кенг ёйилди. Бу тизим болалар ташаббусини бўғишга ва уларнинг катталарнинг обрўсига ҳеч сўзсиз бўйсундирилишига қаратишган эди. Бу эса, ўқитишнинг қаттиқ усули ҳисобланади.

Шулар билан бир қаторда Адольф Дистерверг 1790-1866 йилларда яшаб ижод қилган. У тақомиллашиб боровчи таълим дидактикасини яратди, бу дидактиканинг асосий талабларини таълимнинг 33 қонун ва қондаси тариқасида баён қилиб берди. Дистерверг таклиф қилган кўрсатмали таълим "Яқиндан узоққа", "Оддийдан мураккабга", "Маълумдан номаълумга" ўтиш керак, деган қондалар билан боғлиқ таълимдир. Дистерверг ўқитувчи ўрганиб олган нарсаларни унутиб қўймаслиги учун уни тез-тез такрорлаб туришни зарурлигини маслаҳат беради. Дистервергнинг фикрича, "Ёмон ўқитувчи ҳақиқатни айтиб бера қўя қолади, яхши ўқитувчи эса ҳақиқатни топишга ўргатади". Ўқитиш усулига келганда Дистерверг юмшоқ усулни қаттиқ усул билан аралаш қўллашни таклиф қилган.

Азиз талабалар, биз фақат Ғарбий Европадаги "Уйғониш даври" педагог олимлари фикрларининг бир қисмини кўриб чиқдик холос. Ўша ва ундан кейинги даврдаги, шу жумладан Марказий Осиёдаги, яна қайси педагогларни биласиз?

Мумкин бўлган жавоблар: шу даврда Марказий Осиёда Абдулла Авлоний, Фитрат ва бошқа жадидчи педагог олимлар ўтган.

Педагог, баракалла, жуда тўғри жавоб, таълим-тарбия соҳасида улар қандай масалаларни кўтариб чиқишган?

Мумкин бўлган жавоблар: янги мактаб яратиш кераклигини айтишган.

Педагог, жуда тўғри, баракалла! Жадидчилар эски, диний мактабларни янгилаш тарафдорлари эди. Бизга маълумки Улуғбек давридан кейин, теурийлар авлодларининг тахт талашиши натижасида, Марказий Осиё ҳудуди жанг майдонига айланиб қолган эди. Шунда мавжуд бўлган кўпгина мактаб ва мадрасалар ёпилиб, фақат маҳаллаларда муллалар очган хусусий мактабларгина қолган эди. Улар болаларни ўқиш ва ёзишга ўргатиб бўлганидан кейин фақат диний билимларни ёд олишга ўргатар эдилар.

Ёзинглар: Бизни ҳудудни Россия босиб олганидан кейин, Туронзаминда "Уйғониш даври" боиланган. Бу даврнинг етук намояналари, ҳозирги талабамиз айтганидек Абдулла Авлоний, Фитрат, Маҳмудхўжа Беҳбудий, уларнинг раҳнамоси Маржоний ва бошқалар бўлган. Улар маҳаллий

мактабларда диний билимлар қатори, дунёвий деб номланган тарих, математика, география, биология, мантиқ, фалсафа ва бошқа ҳаётга зарур бўлган билимлар берилиши тарафдорлари эдилар.

Сўз орқали: уларнинг эзгу ниятлари, тўлиқ бўлмаса ҳам, яқин ўтмишимизда амалга ошган. Мамлакатимиз мустақилликка эришиб, аждодларимиз орзу қилган барча эзгу ниятлари амалга ошиши учун шарт-шароит яратилди. Ўзбекистон файласуф ва педагог олимлари, енг шимариб, миллий педагогиканинг назарий ва амалий асосларини яратишга бел боғлаганлар. Бундай эзгу мақсадга эришиш учун, сиз ёшлар, албатта ўз ҳиссаларингизни қўшишингиз шарт. Ватан сизники, ҳаёт сизники! Бу Ватанда эркин ҳаёт кечириб, Ватан истикболини, шу жумладан миллий педагогиканинг истикболини ҳам, сизлар белгилайсизлар.

Сизларга савол, шу ва кейинги даврлардаги яна қайси педагог олимларни, шу жумладан Россиядагиларни, биласизлар?

Мумкин бўлган жавоблар: яна Макоренкони биламиз.

Педагог, тўғри жавоб, яна кимларни биласизлар? Жавоблар йўқми?

Бўлмаса, Сизларга XIX аср охири ва XX асрдаги Россиянинг оқ ва қизил империяси давридаги педагог олимларни айтиб берай.

Ёзинглар: *Россияда буюк педагог Константин Дмитриевич Ушинский, Надежда Константиновна Крупская, Сухомлинский, Макоренко ўтган; Марказий Осиёда Абай Қўнонбоев, Кори Ниёзий, ва бошқаларни киритса бўлади. Бу олимлар ўз даврида педагогика назарияси ва амалиётига, баҳоли қудрат ўз ҳиссаларини қўшганлар.*

Сўз орқали: улар тўғрисида батафсилроқ маълумотни "Педагогика тарихи" ўқув предмети орқали билиб оласизлар.

Юқоридагилардан шу хулосага келиш мумкинки, уларнинг ғоялари қайсидир маънода педагогик технология миллий моделини яратилишига асос бўлган десак хато қилмаган бўламиз.

Тўртинчи кичик модул — "Янги дидактика"нинг ғоялари ва таълим тарбия жараёнини технологиялаштиришнинг тарихий зарурият эканлигини (15 дақиқа)

Педагог, "Блиц сўров", "Мулоқот" ва "Айтиб бериш" усулларини қўллаб ҳамда компьютер ёки ёзув доскасида фойдаланиб машғулоти давом эттиради: Азиз талабалар, ҳозир сизлар билан педагогика назарияси ва амалиётига ҳисса қўшган педагог олимларининг бир қисми билан танишиб чиқдик. Маълум бўлдики, тахминан 300 йилдан бери педагогика назарияси

ривожланиб тараккий этиб келаётган экан, шу давр мобайнида кўплаб дидактик тизимлар ва юзлаб таълим усуллари таклиф қилинган ва амалиётда синаб кўрилган, аммо ҳаммаси ҳам ҳаёт синовидан ўтмаган. Сизларга савол, дунёда муваффақият билан фаолият олиб бораётган дидактик тизимларнинг қайсиларини биласиз?

Мумкин бўлган жавоблар: Ян Амос Коменскийнинг дидактик тизими.

Педагог: жуда яхши, яна қайсиларини биласизлар? Жимлик, демак билмайсиз. Бўлмаса мен сизларга айтиб берай! Аммо сизлар айтганларимни диққат билан эшитиб, муҳим жойларини, конспект дафтарларингизга ёзиб боринг, келишдикми? Баракалла! Бошладик.

Ёзинглар: *Жаҳондаги кўпгина мамлакатларнинг педагогик амалиётига сингдирилиб, шу кунгача нуфузини сақлаб турганлари - учта. Бу ҳам бўлса, ҳозирги укамиз (ёҳуд синглизми) айтган, чехиялик Я.А.Коменскийнинг дидактикаси, юқорида айтиб ўтганимиз, немис педагоги ва психологи И. Ф.Гербард ва америкалик файласуф, психолог ва педагог Джон Дьюининг дидактик тизимларидир.*

XX асрнинг биринчи ярмида америкалик файласуф, психолог ва педагог Джон Дьюи, Гербард дидактик тизимига қарама-қарши бўлган ўзининг дидактик тизимини таклиф қилди ва уни Чикаго мактабларидан бирида муваффақиятли синаб кўрди.

Ёзишни давом эттинглар! Дьюи "ўқув жараёнида ўқитувчи эмас ўқувчи фаол бўлмоғи лозим" деган таклиф билан чиқди. У ўқув жараёнида бериладиган билимлар талабалар эҳтиёжига мос ва уларнинг хоҳишидан келиб чиққан бўлиши керак деб ҳисоблаган. У китобдаги билимларни қуруқ ёд олиш ҳеч нарсага олиб бормайди, аксинча, талабаларни ўқидан совитиб, тафаккурини занглатади деб таъкидлаган. Дьюининг таълим-тарбия назариясига қўшган асосий ҳиссаси - бу "Ақл юритишининг тўлиқ жараёни дир". "Ақл юритиш тўлиқ жараёнининг етакчи ҳалқаси муаммонинг пайдо бўлиши", дейди Дьюи. Муаммо пайдо бўлганидан кейин, ўқувчи ёки талаба қийин ҳолатга тушиб, унинг ечимини излайди ва фаол фикр юритиб, бир қатор мулоҳазалардан кейин бу муаммонинг ечимини топади ва уни синаб кўради, нотўғри бўлган тақдирда, яна ақл юритади ва яна синаб кўради, бу жараён бир неча маротаба қайтарилганидан кейин, охир-оқибатда унинг тўғри ечимини топади. Натيجасида фикр юритишининг тўлиқ жараёни амалга ошади. Кейинчалик бундай дидактик тизим "Муаммоли ўқитиш" усули деб номланди.

Сўз орқали: Бу учта дидактик тизимнинг бир талай ижобий томонлари билан бирга, салбий томонлари ҳам мавжуд. Шунинг учун, америкалик қатор педагог олимлар томонидан, аввалги дидактик тизимларнинг ижобий томонларини бирлаштирувчи дидактик тизим яратилди ва у "Янги дидактик тизим" деб

номланди. Шунга яқин дидактик тизимни рус академиги Бабанский ҳам кашф қилмоқчи бўлиб, уни "Таълим жараёнини оптимизациялаштириш" деб номлаган. Янги дидактик тизимда, шу жумладан Бабанский ғоясида, илгари сурилган ғоялар жуда яхши, аммо уларни амалга ошириш ўта қийин эканлиги амалиётда маълум бўлди. Дунёда бўлган барча дидактик тизимларни энг яхши томонларини бирлаштирувчи янги дидактик тизим асосида ўқув машғулотини олиб бориш оддий педагоглар у ёқда турсин, тажрибали педагог олимлар учун ҳам қийинчилик туғдирди. Шу муносабат билан:

Ёзинг! Барча ўқитувчи ва педагоглар фойдалана оладиган, ўзининг қатъий тузилмасига ва амалий якунига йўналтирилган ҳамда дунёдаги барча дидактик тизимларнинг яхши томонларини ўзида бирлаштира олиш хусусиятига эга бўлган ўқитишнинг "Педагогик технология" усули ишлаб чиқилди ва ривожланган мамлакатлар педагогик амалиётига татбиқ қилинди.

Бешинчи кичик модул – "Таълим жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини оширишга қаратилган технология"

(15 дақиқа)

Педагог "Блиц сўров", "Мулоқот" ва "Айтиб бериш" усулларини қўллаб ҳамда компьютер ёки ёзув доскаси ва плакатдан фойдаланиб,

Сўз оркали: Азиз талабалар! XX асрнинг иккинчи ярми ва XXI аср бошлари фан ва техника соҳасида инқилобий ривожланиш даври сифатида тарихда жой олгани ҳаммамизга маълум. Бундай ҳолат, ижтимоий эҳтиёжларнинг ортиб бориши, уларнинг янги турларини пайдо бўлиши, ўз навбатида бу эҳтиёжларни қисқа муддатда ва сифатли қондирилишининг йўлга қўйилишини тақозо этиши натижасида пайдо бўлди.

Ижтимоий зарурият маҳсули бўлган ишлаб чиқариш соҳасининг турлари ва бу жараёни такомиллашиб бориши қисқа вақт оралиғида, кам куч сарфлаб юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш шароитини яратди. Моддий ишлаб чиқариш, хом-ашёларни қайта ишлаш соҳаларида технологик ёндашув юзага келди. Ишлаб чиқариш жараёнига технологик ёндашув, муайян соҳаларда ислохотларни ташкил этиш, уларни муваффақиятини таъминлаш, эришилган ютуқларни бойитиб бориш каби мақсадларга эришишнинг самарали омили сифатида намоён бўлди.

Моддий ишлаб чиқариш соҳаларига замонавий юксак технологияларнинг татбиқ этилиши қатор шарт-шароитлар асосида кечди, хусусан, илм-фан ҳамда техниканинг сўнги ютуқларига

ёғиниш, йирик молиявий маблағлар ва юксак даражадаги касбий маҳоратга эга малакали мутахассисларнинг мавжудлиги бу борадаги ютуқларни кафолатлайди. Бунинг учун малакали мутахассисларни тайёрлаш, уларнинг касбий маҳоратини ошириб боришга эришиш жамият ижтимоий ҳаётида етакчи ўрин тутди.

Инсоният илк тараққиётининг куйи босқичларида шахсни тарбиялаш, унга таълим беришга йўналтирилган фаолият содда ва оддий талаблар асосида ташкил этилган бўлса, бугунги кунга келиб таълим жараёнини ташкил этишга нисбатан ўта қатъий ҳамда мураккаб талаблар қўйилмоқда.

Ёзинглар: шунинг учун, мураккаб техника билан ишлай оладиган, ишлаб чиқариш жараёнини тўлақонли ағлаш имконига эга, фавқуллодда рўй берувчи вазиятларда ҳам юзага келган муаммоларни ижобий ҳал эта олувчи малакали мутахассисларни тайёрлашга бўлган эҳтиёж таълим жараёнини технологик ёндашув асосида ташкил этишни тақозо этмоқда.

Шу бois ижтимоий тараққиёт билан узвий боғлиқликда ривожланиб бораётган "Педагогика" фанининг вазифалар доираси ҳам кенгайиб бормоқда. Табиий равишда замонавий фан-техника ютуқларида самарали ва унумли фойдалана олиш вазифаси мазкур фан олдига ҳам қўндаланг қўйилган.

Муустақилликни қўлга киритган ва буюк келажак сари интилаётган Ўзбекистон жамияти таълим тизими олдига қўйидаги талабларни ўртага ташламоқда:

– маълум сабабларга кўра жаҳон ҳамжамяти тараққиётидан, бир оз бўлса-да, ортда қолиб бораётган жамиятимиз, тараққий этган мамлакатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллаши учун, аҳоли таълимини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш мақсадида илгор педагогик усуллардан фойдаланишини;

– фан-техника тараққиётининг ўта ривожланганлиги натижасида ахборотларнинг кескин қўнайиб бораётганлиги ва уларни ёшларга билдириш учун вақтнинг чегараланганлиги;

– кишилик жамияти ўз ривожининг шу кундаги босқичида назарий ва амперик билимларга асосланган тафаккурдан тобора фойдали натижага эга бўлган, аниқ амалий якунга йўналтирилган, техник тафаккурга ўтиб бораётганлиги;

– ёшларни ҳаётга мукамал тайёрлаш талаби, уларнинг тафаккурини кенгайтирувчи ва илгор билим бериш усули ҳисобланган объектив борлиққа "Мажмуавий ёндашув" тамойилидан кенг фойдаланишни талаб қилишидир;

– Ўзбекистон жамияти жадаллик билан тараққий этиб, иқтисодий ва сиёсий мавқеи кундан-кунга ортиб бормоқда. Аммо, ижтимоий соҳада ва айниқса, таълим-тарбияда дебсиниш ва умумий тараққиётдан орқада қолиш сезилмоқда. Бундай ноҳуш вазиятдан чиқиб кетиш йўлларида бири — таълим-тарбия жараёнини ривожлантириш мақсадида қабул қилинган "Таълим тўғрисида"ги Қонун, "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури" ва Давлат

стандартларига жавоб берувчи "Педагогик технология" тамойиллари асосида лойиҳалаштиришидир.

Бу усулни бошқа таълим усулларида ажратиб турадиган ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

"Педагогик технология" объектив нарс ва ҳодисаларга "Системали ёндашув" тамойили асосида яратилган бўлиб, тўлиқ унинг қонун ва қоидаларига бўйсунди. Бошқа педагогик усуллар, тузилиши жиҳатдан эркин бўлиб ўқув жараёнининг таркиби, унда қўлланиладиган усуллар ва ахборот-коммуникацион технологиялар ўқитувчи ихтиёрида бўлган;

Педагогик технологиянинг асосий мақсадига эришиш босқичма-босқич амалга оширилиб, ҳар бир босқичда бажарилиши лозим бўлган вазифалар ва талаб қилинадиган воситалар ҳамда педагогик усулларнинг аниқ қўлланиладиган жойлари белгиланади. Бошқа педагогик усулларда таълим-тарбия жараёнининг якунида умумий мақсад қўйилиб, унга эришиш йўллари ўқитувчининг ихтиёрига ҳавола қилинган;

Педагогик технология универсал хусусиятга эга бўлиб, унинг асосида ўқув жараёнини ҳар бир мутахассис, аъло даражада бўлмаса ҳамки, ҳар ҳолда яхши амалга ошира олади. Дарснинг самарадорлигига педагогнинг маҳорати ва шахсий сифатлари деярли таъсир этмайди. Чунки, ўқув жараёни, таълим технологияси тамойиллари асосида, аввалдан лойиҳаланади. Аввалги дарс бериш усуллари амалиётда қўллаш учун, маълум даражада ўқитувчининг педагогик маҳорати ва шахсий сифатлари етакчилик қилган;

Педагогик технология ёрдамида ўқув жараёни лойиҳаланиб, бу лойиҳани амалиётда қўллаганда, таълим жараёнини доимий ва тўлиқ назорат қилиш имкони мавжуд. Авваллари бундай имконият ўқитувчиларда бўлмаган;

Педагогик технология ёрдамида ўқув жараёнини лойиҳалашда ва бу лойиҳа асосида ўқув машғулотларини амалга оширганда, натижаси талабаларда ээланган билимларга қўникма ҳосил қилиш билан якунланади. Бошқа педагогик усуллар ёрдамида ўқув жараёнини амалга оширганда, талабалар берилган билимларни зўрга эслаб қолардилар холос.

Педагогик технология Давлат таълим стандартларидаги кўрсаткичларга эришишни кафолатлайди ва сарфлаш талаб қилинган вақт, куч ҳамда воситаларни меъёр даражасида ушлайди. Бошқа педагогик усулларда бундай имконият йўқ.

Шунинг учун ҳам "Математика ўқитиш методикаси" таълим йўналиши ўқув режасига "Математика ўқитиш жараёнини лойиҳалаш" ўқув предметининг киритилиши юқоридаги фикрларнинг кафолатидир.

Олтинчи кичик модул (10 дақиқа)

Педагог, "Мулоқот" ва "Фронтал сўров" усуллари кўллаб ҳамда ўзи тузган "Тест"дан фойдаланиб, ўқув машғулотида якун ясайди. Азиз талабалар! Шу билан биз "Ўқитиш жараёнини лойиҳалаш" ўқув предмети тўғрисида умумий маълумотга эга бўлдик. Яъни, ўқув машғулотларини амалга оширишнинг технологиялашган усулининг пайдо бўлиш сабаблари, бу усул пайдо

бўлмасидан олдин ўқув машғулотларини олиб бориш усуларининг турлари, бу усулларни таклиф қилган аллома ва олимлар ҳақида маълумотлар, шунингдек, бошқа қатор билимларга эга бўлдик. Шу мавзу бўйича сизда қандай саволлар пайдо бўлди? Марҳамат!

Мумкин бўлган саволлар. Савол: агар "Педагогик технология" инсоният кашф қилган барча усулларнинг яхши томонини ўзида мужасамлаштирган бўлса, унда аввалги ҳамма усуллар бекор қилиниб, улардан фойдаланиб бўлмайдими?

Жавоб: яхши савол. Туридан қатъий назар, ҳар қандай педагогик усулларни маъмурий йўл билан бекор қилиб ёки мажбурлаб ўқув жараёнига киритиб бўлмайди. Чунки, ҳар қандай усулни эгаллаб олиш ва уни педагогнинг шахсий усулига айлантириш учун анча вақт талаб қилинади. Шунинг учун мазкур ўқув предмети бўйича тавсия қилинаётган педагогик технологияни ҳар бир ўқитувчи ва педагог йиллар давомида босқичма-босқич эгаллаб, ўзининг педагогик фаолиятига сингдириб боради. Бу жараён қанчалик тез ўтса, нафақат педагогнинг ўзи учун, балки талабалар учун ҳам ва маъмурият учун ҳам шунчалик самарали натижа беради. Шунинг учун аввалги ўқитиш усуллари маълум бир вақтгача сақланиб туради. Жавобим қониқарли бўлди? Яна саволлар борми?

Савол: Педагогик технология усули Ўзбекистонга қачон кириб келди?

Жавоб: XX асрнинг 90 йилларидан бошлаб.

Саволнинг давоми: ундай бўлса, 20 йилча бўлибди-да, нега шу вақтгача у кенг тарқалмади?

Жавоб: мен айтидим-ку ҳар қандай янги усулни амалиётга сингириш учун бир неча йиллар талаб қилинади. Ундан ташқари, хорижга бориб педагогик технологияни ўрганиб келган мутахассислар, сафарга борган мамлакатининг педагогик технология моделини ўрганиб, уни худудимизга мослаштирмай туриб, педагогик жамоатчиликка тақдим қилдилар. Амалиёт шуни кўрсатдики, хорижда кашф қилинган ҳар қандай усулни ўз худудига қўллаганда, шу усулнинг тамойилларидан тонмаган ҳолда, уни қайта ишлаб, худудга мослаштириш керак бўлади. Бу вазифани Ўзбекистоннинг педагог олимлари кейинроқ англаб етиб, Педагогик технологиянинг ўзбек миллий моделини фақат 2000 йилдан кейин ишлаб чиқдилар ва уни 2009 йили нашрдан чикардилар, адабиётлар рўйхатига қараг. Яна саволлар борми? Бўлмаса шу билан биринчи назарий ўқув машғулотида якунлаймиз.

Дафтарингизга ёзиб қўйинг! Уйингизда, мустақил равишда ишлашингиз учун тавсия этилган адабиётлар билан танишиб, аниқлаган интерактив педагогик усулларнинг бир нечасини ёзиб келинг. Интерфаол усулининг янги турини ўзингиз кашф қилсангиз ҳам бўлади.

Юкорида биз фақат бундай усулларнинг бир қисмини айтиб ўтдик холос. Эслатиб ўтаманки, педагогик технология педагогик усулларнинг энг охиргиси, янгиси бўлгани билан аввалги усуллар бекор қилинмаган, бу усуллар педагогик технологиянинг тамойиллари асосида ўқув машғулотининг лойиҳалаш жараёнида, унга услуб вазифасини ўтайди. Шунинг учун педагогик усулларнинг анъанавийсими, интерфаолларими, уларнинг барчасини ўрганиб олишингиз керак.

Шу билан, ўқув машғулотиимиз тугади, яна учрашгунча хайр, омон бўлинглар!

4.3. “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фани амалий машғулоти лойиҳаси

Биринчи ўрта модул иккинчи кичик модулининг амалий машғулоти лойиҳаси

Амалий машғулоти, назарий машғулоти нисбатан, талабаларнинг мустақил фикр юритиб, айтиб ва кўрсатиб бериш йўли билан амалга ошганлиги учун ва педагог талабалар фаолиятини бошқариб туриши муносабати билан, бу жараёни лойиҳалашда фақат ўқув машғулоти модуларга ажратиб, уларнинг мақсадларини, уларга ажратилган вақт ва қўлланиладиган ўқув машғулоти типи ва педагогик усулларини ҳамда назорат саволларини ифода этувчи жадвалларни тузиш билан кифояландик.

Мавзу: Ер юзидаги дидактик системалар ва педагогик технологиянинг яратилиш шарт-шароитлари ва уларнинг “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналишлари мутахассислик фанлари туркумига кирувчи фанлар ўқитиш жараёнини лойиҳалашдаги ўрни

2.1-жадвал

Иккинчи ўрта модул амалий машғулоти таркибидаги кичик модулларнинг мақсадлари ва уларга ажратилган вақт

м/м т/р	Кичик модуллар ва уларнинг олдида қўйилган мақсадлар	Ажратилган вақт
1.	Аввалги назарий машғулотида эгалланган билимларни савол-жавоб орқали эслаш ва амалий машғулоти давомида ечилладиган саволларни ёздириб орқали талабаларни бу билимлар билан таништириш	10 дақиқа

2.	“(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанининг мақсади ва предмети ва математика туркумига кирувчи фанлар ўқув жараёнини лойиҳалашда педагогик технологиянинг ўрни ва аҳамиятини талабаларга тушунтириш	10 дақиқа
3.	Талабаларнинг уйига берилган вазифани текшириш орқали, уларни мавзудаги билимларни ўзлаштириб олганлик даражасини аниқлаш ва талабаларнинг бирламчи рейтингларини қўйиб чиқиш	15 дақиқа
4.	Европа “Уйғониш даври”даги педагогик олимларнинг педагогика назарияси ва амалиётига қўшган хиссаларини, талабаларнинг ўзларига бирма-бир айттириб, назарий машғулотида эгаллаган ва уй вазифасини бажаришда мустақамланган билимларини уларнинг кўникмаларига айлантириш	15 дақиқа
5.	Таълим жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш муаммосига таъсир этган омилларни талабаларнинг ўзларига айлантириб, бу борадаги билимларини кўникмаларига айлантириш	10 дақиқа
6.	Талабалар назарий машғулоти давомида эгаллаган, таълим жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини оширишда ўқитиш жараёнини лойиҳалашдаги ўрни тўғрисидаги билимларини, ўзларига айттириб, кўникмаларига айлантириш	10 дақиқа
7.	Амалий машғулоти яқунлаш ва талабалар йўл қўйган хатоларини тўғрилаб, уларнинг шу машғулоти якуни юзасидан рейтингларини чиқариш	10 дақиқа

2.2.-жадвал

Иккинчи ўрта модул таркибидаги кичик модулларда қабул қилинган ўқув машғулоти типини ҳамда қўлланиладиган педагогик усуллар

м/м т/р	Ўқув машғулоти типини ва типини	Қўлланиладиган педагогик усуллар
1.	“Эгалланган билимлар билан бирламчи танишиш”	“Савол-жавоб”, “Айтиб бериш”
2.	“Текширув”	“Тушунчалар таҳлили”
3.	“Эгалланган билимларни амалиётда қўллаш”	“Заковатли зукко”, “Бумеранг”
4.	“Эгалланган билимларни амалиётда қўллаш”,	“Заковатли зукко”, “Бумеранг”
5.	“Эгалланган билимларни амалиётда қўллаш”, “Кўникмалар ҳосил қилиш”	“Заковатли зукко”, “Бумеранг”

2.3-жадвал

Иккинчи ўрта модул таркибидаги кичик модуллар
ва уларда қўлланиладиган саволлар

м/м т/р	Назорат саволлари
1.	Аввалги назарий ўқув машғулотида қайси мавзунинг назарий ва амалий таълими бўлган? Бу мавзуда қандай саволлар ишлаб чиқилди?
2.	“(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” фанини киритишдан мақсад нима?
3.	Европа “Ўйғониш даври”даги педагогик олимлардан қайсыларини биласиз? Улар педагогика назария ва амалиётига қандай ҳисса қўшган?
4.	XX асрга келиб таълим жараёнини жадаллаштириш ва самарадорлигини оширишга қандай омиллар таъсир этган?
5.	Таълим жараёнини жадаллаштиришда педагогик технология қандай вазифани бажаради?

Шундай қилиб муайян бир, ўқув предмети мавзуининг назарий ва амалий таълим таълимотлари лойиҳаларини тузиш амалиёти вужудга келди.

ХУЛОСА

Ўзбекистон Республикасининг таракқиёти ва истикболини таъминлаш иқтисодий, ижтимоий ва маданий соҳаларда катта ўзгаришларни амалга оширилиши билан боғлиқ. Бундай ўзгаришларда фаол иштирок этиш учун инсонлардан юқори даражадаги умумий ва махсуслаштирилган касбий билимларни, юқсак маданиятни, маънавий етукликни ва кенг дунёқараш фазилатларини намоён этилишига эришилишини талаб этади. Ушбу талаблар ва интилишлар асосида рақобатбардош кадрларни тайёрлаш бугунги куннинг муҳим вазифаларидан бирига айланмоқда.

Айни пайтда, педагогика таълим соҳасида янги таълим йўналиш ва мутахассисларининг очилиши вазифаларни ечимларидан бири бўлди. Шундан келиб чиққан ҳолда, амалий кўникмаларга эга бўлган мутахассисларни тайёрлашни такомиллаштириш мақсадида, янгиланган олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг ДТС ва ўқув режаларини ишлаб чиқилишида фанларни ўқитишнинг таълимий томони билан биргаликда методик томонининг кучайтирилишига алоҳида эътибор қаратилди. Фанларни ўқитишнинг методик томонини кучайтириш мақсадида, янги очилган таълим йўналишлари ва мутахассисликлари бўйича жаҳон ва мамлакат тажрибалари тегишли соҳаларга мувофиқлик нуктаи назаридан имкон даражасида унификацияланиб, педагогика таълим соҳасида янги очилган “(Математика) ўқитиш методикаси” таълим йўналиши бўйича ДТС ва ўқув режасига “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фани киритилди.

Таълим-тарбия тизими орқали замон талабига жавоб берувчи баркамол авлодни вояга етказиш кўп жиҳатдан фан ўқитувчиси ва педагогларининг ўқув жараёнини педагогик технология тамойиллари асосида лойиҳалаб, бу лойиҳалардан ўзининг ўқув машғулотида самарали фойдалана олишларига боғлиқдир. Бўлажак ўқитувчига бундай билимларни “(Математика) ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фани беради.

Шу нуктаи назаридан ушбу методик тавсияномада олий таълимнинг бакалавр босқичида ўтиладиган “Математика ўқитиш жараёнини лойиҳалаш” ўқув фанининг мазмуни ва битта назарий ўқув машғулотини умумий, хусусий жадваллари билан машғулотнинг сценарияси мисол тариқатида келтирилди ва булардан фанларни ўқитиш методикаси таълим йўналишларида киритилган ўқув жараёнини лойиҳалаш фанларининг фан дастури, ўқув адабиётларини яратишда методологик асос сифатида фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси -Т.: Ўзбекистон, 1998. - 48 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” /Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.:Ўзбекистон. 1997.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонун (1997 йил 29 августда қабул қилинган) / Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. -Т.:Ўзбекистон. 1997.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008. – 173 б.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т. Ўзбекистон, 1997, 84 бет.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1533-сонли қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 28 майдаги “Малакали педагог кадрлар тайёрлаш ҳамда ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларини шундай кадрлар билан таъминлаш тизимини янада такомиллаштиришга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 16-августдаги “Олий таълимнинг Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” ги 343-сонли қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирининг 2008 йил 30 майдаги 160-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Фанларнинг ўқув дастурларини модернизация қилиш бўйича йўриқнома” ва “Фанлар бўйича ўқув дастурларини яратиш тартиби”.
10. Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2011 йил 16 сентябрдаги “Янгиланган классификаторга мувофиқ ишлаб чиқилган олий таълим йўналишлари ва мутахассисликларининг Давлат таълим стандартлари ва ўқув режаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 387-сонли буйруғи билан тасдиқланган 5110100 – “Математика ўқитиш методикаси” таълим йўналиши Давлат таълим стандарти(ДТС).
11. Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2012 йил 14 мартдаги “Янгиланган классификатор асосида такомиллаштирилган Давлат таълим стандартлари ва ўқув режаларига мувофиқ ишлаб чиқилган намунавий фан дастурларини тасдиқлаш ҳамда

ўқув адабиётларини нашр этишга рухсат бериш тўғрисида”ги 107-сонли буйруғи билан тасдиқланган фан дастурлари.

12. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат - Т.:ТДПУ,2003.
13. Alixonov S. Matematika o'qitish metodikasi. T.: “TAFAKKUR-BO'STONI”, 2011. 385 b.
14. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. -М.: "Педагогика" 1989.
15. Зиёмуҳаммадов Б., Тожиев М. "Педагогик технология: замонавий ўзбек миллий модели". -Т.: Lider - Press, 2009.
16. Изетаева Г.К. Педагогик технология тамойиллари асосида ўқув машғулотларни лойиҳалаш – таълим-тарбия сифатини тубдан яхшилашни таъминлайди. “Халқ таълими” илимий - методик журнали, Тошкент– 2013 йил, №5, 25-30 б.
17. Йўлдошев Ж.Ғ., Ҳасанов С. Педагогик технологиялар./Ўқув қўлланма. –Тошкент: “Иқтисод-Молия”, 2009. -652 б.
18. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. - Қарши. Насаф, 2000.
19. Тожиев М., Зиёмуҳаммадов Б. Миллий педагогик технологияни таълим-тарбия жараёнига тадбири ва унинг ёшлар интеллектуал салоҳиятини юксалтиришдаги ўрни. –Т., Мумтоз-Соз, 2010.
20. Тожиев М., Зиёмуҳаммадов Б. ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ: назарий ва амалий ўқув машғулотларни лойиҳалаш тажрибасидан //Методик тавсиянома. -Т.: “Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхона нашриёти”, 2013. 64 бет.
21. Tajiev M., Ziyamuxamedov B., O'ralova M. Pedagogik tehnologiya va pedagogic mahorat fanining o'quv mashgulotlarini loyihalash(Pedagogik ehnologiya milliy modelining amaliyotga tatbig'i)/ O'quv qo'llanma/ T.: «Tafakkur-bo'stoni», 2012. 224 b.
22. Толипова Ж.О. Педагогик технологиялар - дўстона муҳит яратиш омили. – Тошкент: ЮНИСЕФ, 2005, 157 б. (ўқув қўлланма).
23. Юнусова Д.И. «Математикани ўқитишнинг замонавий технологиялари». Тошкент “Фан ва технологиялар”, 2011, -200 б.
24. Сейтхалилов Э., Тажиев М. Педагогическая технология: опыт практического применения и системно-содержательного анализа. /Учебное пособие. Т.: “TAFAKKUR-BO'STONI”, 2012,-256 с.

Мундарижа

Т/р	Мавзулар	
1.	Кириш.....	3
I.	УМУМИЙ МЕТОДОЛОГИЯ.....	6
1.1.	Ўқув машғулоти лойиҳалаш жараёнига тамойил бўлиб хизмат қилувчи қонун ва қоидалар.....	6
1.2.	Диалектика қонунлари билан системали ёндашув тамойилининг қоидалари.....	16
II.	ХУСУСИЙ МЕТОДОЛОГИЯ.....	22
2.1.	Дидактиканинг қонун қоида ва принциплари билан психологик ва психоанализ қоидалари.....	22
2.2.	Педагогик технология тамойиллари.....	25
2.3.	Методологик асосларга суянган ҳолда ўқув машғулотлари лойиҳасини яратиш методикаси.....	27
III.	“(МАТЕМАТИКА) ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИХАЛАШ” ЎҚУВ ФАНИНИНГ МАЗМУНИ.....	30
IV.	ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИХАЛАШ.....	47
4.1.	“(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фани назарий ва амалий машғулотлари лойиҳалари.....	47
4.2.	“(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фани назарий машғулотининг лойиҳаси.....	51
4.3.	“(Математика) ўқитиш жараёни лойиҳалаш” ўқув фани амалий машғулот лойиҳаси.....	72
	Хулоса.....	75
	Фойдаланилган адабиётлар.....	76

**МАМАРАЖАБ ТОЖИЕВ
БЎРИ ЗИЁМУҲАМЕДОВ
КАМОЛИДДИН МАМАДАЛИЕВ
ГУЛБАҲОР ОПАЕВА**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМНИНГ БАКАЛАВРИАТ БОСҚИЧИДАГИ
ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ЛОЙИХАЛАШ ТУРКУМИДАГИ
ФАНЛАР ДАСТУРИ ВА АДАБИЁТЛАРИНИ ЯРАТИШНИНГ
МЕТОДОЛОГИК АСОСИ ВА МЕТОДИКАСИ**

Тожиёв М.

Олий таълимнинг бакалавр босқичидаги “(Математика) ўқув жараёни лойиҳалаш” туркумдаги фанлар фан дастури ва адабиётларини яратишнинг методологик асоси ва методикаси //Ўқув-услубий қўлланма / М.Тожиёв, Б.Зиёмуҳамедов, К.Мамадалиёв, Г.Опаева; Масъул муҳаррир: Иқтисод фанлари доктори, профессор Б.Ҳ.Раҳимов; техника фанлари доктори, профессор М.У.Мажидовнинг умумий таҳрири остида: Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълимини ривожлантириш маркази. –Т.: “ТАФАККУР-ВО’СТОН”. 2013. –80 бет.

I. Зиямуҳамедов Бўри. II. Мамадалиёв Камолиддин. III. Опаева Гулбахор.

Litsenziya AI № 190, 10.05.2011y

Босишга 2013 йил 18 октябрда рухсат этилди. Бичими 60x84 1/16.

Офсет қоғози. "Times New Roman" гарнитураси.

Шартли босма табоғи. 5,0. Адади 160 нусха. Буюртма № 66-1

«Tafakkur Bo'stoni» МЧЖ нашриёти босмахонасида чоп этилди.

Тошкент ш., Чилонзор кўчаси, 1 уй.